

TASAVVUFTA TAHTA KILIÇ SEMBOLİZMİ

Wooden Sword Symbolism In Sufism

Abdurrahim ALKIŞ

Prof. Dr. Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

*Professor, Dicle University, Faculty of Theology, Department of Major Islamic Sciences
Diyarbakır/Turkey*

abdurrahimalkis@hotmail.com

ORCID ID: 0000-0002-6125-8625

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Date Received: 30 Eylül / September 2021

Kabul Tarihi / Date Accepted: 22 Ekim / October 2021

Yayın Tarihi / Date Published: 15 Aralık / December 2021

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Aralık / December

Atıf / Citation: Abdurrahim Alkış, "Tasavvufta Tahta Kılıç Sembolizmi". *Van İlahiyat Dergisi*, 9/15 (Aralık 2021): 99-126.

İntihal: Bu makale, Turnitin yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by turnitin. No plagiarism detected.

web: <http://dergipark.org.tr/vanid> | mailto: vanyuifd@yyu.edu.tr

Copyright © Published by Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi /

Van Yüzüncü Yıl University, Faculty of Theology, Van, 65080, Turkey.

Bütün hakları saklıdır. / All rights reserved.

Tasavvufta Tahta Kılıç Sembolizmi

Özet

Tasavvuf erbâbı tabîatleri gereği mâddî unsurlardan ziyâde mânevî değerleri muhâfaza etmeye ve geliştirmeye çalışırlar. Fakat tasavvufî çevrelerin sosyal bir yapıya bürünmeleriyle berâber düşüncelerini ve değerlerini sembolize etmek için mâddî bir kısım edevât da kullanmışlardır. Bunların başında keşkûl, teber, tahta kılıç, asâ, gül, hırka gibi nesnelere gelir. Bu çalışmamızda dervişlerin kullandıkları mâddî edevâtın birisi olan tahta kılıç ve ifâde ettiği mânâlara bakacağız, örnekler üzerinden tahlil etmeye çalışacağız. Mutasavvıflar, tahta kılıç ile ilgili bir hadîs-i şerîfden yola çıkarak mânevî bir disiplin, ahlakî bir prensip ve nefsânî bir terbiye metodu ortaya koymuşlardır. Yeri geldiğinde cihâd ve mücâhede için zâhir kılıcının yanı sıra bâtın kılıcını kullanmışlardır. Manevî kılıcı sembolize eden tahta kılıcın kullanımına dâir tesbît ettiğimiz ilk örnek sahâbe döneminde Muhammed b. Mesleme 'ye âittir. Yaygın bir şekilde kullanımı ise 1200' lü yıllarda büyük tarikatların kurulduğu dönemde yâni Abbâsî hilâfeti döneminde olmuştur. Memlûklü dönemi kaynaklarından okuduğumuz kadarıyla Eyyûbî sultânlarından Yûsuf Selahaddîn-i Eyyûbî ve berâberindeki kalabalık derviş gurubu bu unsuru yaygın olarak kullanmışlardır. Bahsi geçen kaynaklarda Yûsuf Selahaddîn Eyyûbî'nin hem Bağdât'ta iken hem de Mısır'a sefer düzenlerken berâberindeki kalabalık derviş gurubuyla birlikte zikirler eşliğinde tahta kılıçla yürüdükleri kaydedilmiştir. Bektâşî Velâyetnâmelerinde, Sarı Saltuk'un Anadolu Selçukluları döneminde yaşayan Hacı Bektâş-i Velî'nin himmetleriyle tahta kılıç kullanarak mânevî bir savaş verdiğini görüyoruz. Velâyetnâmelerde tahta kılıç kullanımına dâir pek çok örnek vardır. En son olarak 20 yüzyılda pek çok dergâh ve câmîde bu tür bir kılıcın sembolik olarak kullanıldığını bizzât müşâhede ettik.

Anahtar Kelimeler: Tahta Kılıç, Sembol, Tarikatlar, Nefs Terbiyesi, Büyük Cihâd

Wooden Sword Symbolism in Sufism

Abstract

Sufi connoisseurs, by their nature, try to preserve spiritual values rather than material elements. However, along with their social structure, they also used some concrete tools to symbolize their thoughts and values. At the beginning of these are the elements such as keşkûl, halberd, wooden sword, staff, rose, cardigan. In this study, we will look at the wooden sword, which is one of the concrete tools used by dervishes, and the meanings it expresses, and we will try to analyze it through examples. The people of Sufism, based on a hadith about the wooden sword, put forward a spiritual discipline, a moral principle and a method of self-discipline. When appropriate, they used the inner sword as well as the outward sword for

jiha d and struggle. The first example of the use of the wooden sword, which symbolizes the spiritual sword, was found in the period of Companions. Muhammed Mesleme was one of them and the first use of the wooden sword was belong to him. It was widely used in the 1200s, when major sects were established, that is, during the Abbasid caliphate. As we read from the sources of the Mamluk period, Yusuf Salah al-Din and the dervish group accompanying him used this element widely. It is recorded that Yusuf Salah al-Din Ayyubi, both in Baghdad and while organizing expeditions to Egypt, walked with a wooden sword accompanied by a large group of dervishes accompanied by dhikr. In Bektashi Velayetnames, we see that Sarı Saltuk fought a spiritual war by using a wooden sword with the help of Hacı Bektash Vali, who lived during the Anatolian Seljuk period. There are many examples of the use of wooden swords in velayet-names. In the 20th century, we observed that such a sword was used symbolically in many dervish lodges and mosques.

Key Words: *Wooden Sword, Symbol, Sufi Orders, Spiritual Training, Great Jihad*

Giriş

Tasavvuf disiplini zâhir ve bâtin uyumunu ön planda tutan bir disiplindir. Lübb/öz önemli olduğu kadar, lübbü koruyan kışır/kabuk ve zarf da önemlidir. Zîrâ lübbü ve mazrûfu koruyan kışır ve zarfdır. Sûfiler, dervîşler, müridler tasavvufî hayâta ve tefekküre sâhib çıkmak ve bu anlayışı sonraki nesillere aktarmak için pek çok farklı yollar geliştirmişlerdir. Sonraki nesillere yapılan aktarımların bir kısmı rûhânî ve gaybî yânî inisiyatik bir şekilde iken bir kısmı da şiir, sanât, edevât gibi mâddî unsurlara “mânâ yükleme” şeklinde olmuştur. Örneğin şiirde; mazmûnlar, semboller, remizler; sanâta; şekiller, semboller, renkler; edevât kısmında da keşkül, teber, tahta kılıç, tâç, külâh, şalvâr ve şedd gibi tasavvufî mânâlarla dolu araçlar kullanılmıştır. Bu çalışmamızda edevât tarzındaki sembollerden olan tahta kılıç sembolü ve ihtivâ ettiği tasavvufî mânâları ve zamanla mazhar olduğu “mânâ genişlemesi”ni tasavvuf târîhindeki örnekleri üzerinden ele almaya çalışacağız. Tasavvuf ehlinin cihâd ve mücâhedede, küçük ve büyük cihâdta kılıca yükledikleri değerleri ele almaya gayret göstereceğiz.

“Kılıç” insânlık târîhinde pek çok defâ adâlet ve hakkâniyetin gücü olarak hükümfermâ olmuştur. Pek çok peygamber ve âdil sultân kılıçla adâlet ve barışı sağlamaya çalışmıştır. Nitekim Hz. İsâ (a.s.): “Ben sulh getirmeye değil kılıç getirmeye geldim” buyurmuştur.¹ Bu bilgi günümüzde var olan incillerde bile geçmektedir. Son Peygamber Hz.

¹ René Guénon, “Seyfu'l-İslam ‘İslâmın Kılıcı’”, *Kubbealtı Akademi Mecmuası*, trc. Mustafa Tahralı, 1 (1980): 59.

Muhammed (s.a.v.) *Müsned-i İbn-i Hanbel*'de rivâyet edilen bir hadîs-i şerîf'de بُعِثْتُ بَيْنَ يَدَيْ السَّاعَةِ بِالسَّيْفِ، حَتَّى يُعَبِّدَ اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ، وَجُعِلَ رِزْقِي تَحْتَ ظِلِّ رُمْحِي، وَجُعِلَ الدُّلُّ وَالصَّغَارُ عَلَى مَنْ خَالَفَ أَمْرِي، وَمَنْ تَشَبَّهَ بِقَوْمٍ فَهُوَ مِنْهُمْ “Kıyâmet öncesinde hiçbir şerîki olmayan, tek olan Allah’a ibâdet edilinceye kadar kılıçla gönderildim. Rızkım mızrağımın gölgesi altına konulmuştur. Zillet ve alçaklık benim emrime karşı gelenlere yüklenmiştir. Kim bir topluluğa benzerse o da onlardandır.” Bu beyânlardan açıkça anlaşıldığı gibi Hz. Peygamber kılıç ve ok eşliğinde tevhid anlayışını insânların idrâkine sunmuştur. Dînî yaymada terğîbin yanı sıra yeri geldiğinde terhîb metoduna da başvurmuştur. Ayrıca tasavvuf târîhinde kılıç ve mızrakın Kutb-i Âlem'in sembolü olduğu kaydedilmiştir.² Zîrâ âlemin merkezinde o vardır, mâddî ve mânevî işlerin deverânı ve idâresi onunladır.

İbnü'l-Arabî, Hz. Peygamber'in kılıçla gönderilmesi meselesinde üç âyet-i kerîmeyi bir arada değerlendirerek onun rahmet ve adâletle gönderilen “kılıç sahibi” bir peygamber olduğunu belirtir. O, *Fütühât-ı Mekkiyye*'sinde; “O، هُوَ الْأَوَّلُ وَالْآخِرُ وَالظَّاهِرُ وَالْبَاطِنُ وَهُوَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ” Evvel ve Âhir, Zâhir ve Bâtındır. O her şeyi bilir”³ âyet-i kerîmesinin Hadîd sûresinde yer alması ve bu sûrenin aynı zamanda demirden ve faydalarından bahseden: لَقَدْ أَرْسَلْنَا رُسُلَنَا بِالْبَيِّنَاتِ وَأَنْزَلْنَا مَعَهُمُ الْكِتَابَ وَالْمِيزَانَ لِيَقُومَ النَّاسُ بِالْقِسْطِ وَأَنْزَلْنَا الْحَدِيدَ فِيهِ بَأْسٌ شَدِيدٌ وَمَنْفَعٌ لِلنَّاسِ وَلِيَعْلَمَ اللَّهُ مَنْ يَنْصُرُهُ وَرُسُلَهُ بِالْغَيْبِ إِنَّ اللَّهَ قَوِيٌّ عَزِيزٌ “Andolsun biz peygamberlerimizi açık delillerle gönderdik ve insânların adâleti yerine getirmeleri için berâberlerinde kitâbı ve mîzânı indirdik. Biz demiri de indirdik ki onda büyük bir kuvvet ve insânlar için faydalar vardır. Bu, Allah'ın, dînine ve peygamberlerine gayba inarak yardım edenleri belirlemesi içindir. Şüphesiz Allah kuvvetlidir, dâimâ üstündür”⁴ âyetini ihtivâ etmesini birbirileri ile irtibâtlandırarak Hz. Peygamber'in ilm-i evvellîn ü ahîrîn sâhibi olduğunu ve kılıçla gönderildiğini, Enbiyâ sûresindeki “rahmet olarak gönderilme” âyetini de ekleyerek onun hem rahmet, hem de kılıç ve adâlet peygamberi olduğunu ifâde eder.⁵

Peygamberlerin kullandıkları kılıçlar mâddî ve mâdenî olmakla berâber bunlar aslî tabîatleri gereği mânevî bir gücü de ihtivâ ederler. Cenâb-ı Hak elçilerinin bir kısmını “Seyfullah” olarak göndermiştir. Onların eli Allah'ın eli olarak kabul görmüştür. Mâmâfih

² İbnü'l-Arabî, Muhyiddîn Muhammed b. Alî İbnü'l-Arabî, *el-Fütühâtü'l-mekkiyye fî mârifeti'l-esrâri'l-mâlikiyye ve'l-mülkiyye*, ed. Mahmûd Matarcî (Beyrût: Dârü'l-Fikr, 1994), 5: 265-266. Guénon, “Seyfu'l-İslam ‘İslâmın Kılıcı’”, 64.

³ Hadîd 57/3

⁴ Hadîd 57/25

⁵ İbnü'l-Arabî, Muhyiddîn Muhammed b. Alî İbnü'l-Arabî, *el-Fütühâtü'l-mekkiyye fî mârifeti'l-esrâri'l-mâlikiyye ve'l-mülkiyye*, 1: 355.

dünyânın zâhirî düzeni için kılıç vazgeçilmez bir unsurdur. Nitekim yeryüzünün büyük bir kısmını uzun dönemler idâre eden ve adâletleriyle meşhûr olan İrânlı bâzı pâdişahlar devlet sisteminin adâletle ayakta durması için “kılıç”ın temel unsur olduğunu ifâde etmişlerdir. Bu düşünce İslâm târihi boyunca İbnü'l-Arabî'nin de aralarında bulunduğu onlarca büyük âlim tarafından benimsenmiş ve dönemlerinin sultânlarına tavsîye bâbında telkin edilmiştir.⁶ “Kılıç olmadan sultân/devlet, devlet olmadan vergi, vergi olmadan mâl, mâl olmadan asker, asker olmadan, adâlet, adâlet olmadan halk olmaz” prensibi genel kabûl görmüştür. Burada muharrik-i evvel kılıçtır.

Tasavvuf erbâbı indinde kılıç bâtın ve zâhir kılıcı olmak üzere iki çeşittir. Âleme sulh û selâhın gelmesi için zâhirî kılıç âdil ve cesûr kişilerin elinde olmalı. Bâtın kılıcının hakîkî sâhibi Cenâb-ı Hak'dır. Hak Teâlâ bu kılıcı kime vereceğini bilir. Zâhirî şerîatın yanında bâtınî bir şerîat bulunmaktadır. İlki insânların tasarrufunda iken bâtınî şerîat sırlı olup Cenâb-ı Hakk'ın adl ismi ve sıfatı taht-ı hükmündedir.

İbnü'l-Arabî, وَاللَّهُ أَنْبَتَكُمْ مِنَ الْأَرْضِ نَبَاتًا “Allah sizi yerden bitirip yetiştirmiştir”⁷ âyet-i kerîmesinden yola çıkarak insânlığın bir nevi ağaç (şeceretü'l-kevn=hayât ağacı) olduğunu söyler. O, “ağaç” mânâsına gelen “şecere” ve ondan türeyen bir fiil olan “tartışma” mânâsına gelen “teşâcür” arasındaki irtibâttan yola çıkarak insânlar arasındaki tartışmalar hakkında dikkat çekici bir yorumda bulunur. Ona göre insânlar arasındaki tartışmalar tabîi olmakla birlikte bu tartışmalara çözüm yolunu gösteren bir güç yaratılmış ve bu güç âlemi idâre ile tavzîf edilmiştir. Selâmet-i dîn ü dünyâ için bunlara itâat şarttır. Ona göre ellerinde zâhirî veyâ bâtınî kılıç bulunduranlar bu “tartışmalar”da mürâcaat edilecek kişilerdir. İbnü'l-Arabî bu konuda *Fütûhât*'ında şöyle der:

Bilmelisin ki, insân ağaçlardan bir ağaçtır. Allah onu (havada asılı bir) yıldız olarak yaratmadı, belki bir ağaç olarak yarattı. Zirâ insânı ayakları üstünde duran bir varlık olarak halk etti. Ayrıca insânı zıdlardan yarattı ve zıdlar husûmet ve teşâcür (tartışma) ve münâzaa talep eder. Binâenaleyh Mele-i a'lâ da husûmetleşir. İnsanın âlemdeki vücûdunun durumu/hükmü, hükümde mütekâbil olan esmâ-i ilâhiyye'nin hükmü gibidir. Allah Teâlâ Hz. Peygamber hakkında şöyle demiştir: مَا كَانَ لِي مِنْ عِلْمٍ بِالْمَلَأِ الْأَعْلَى إِذْ يَخْتَصِمُونَ ‘Mele-i a'lâ/Yüce topluluk, kendi aralarında tartışırken onlarla bir arada bulunup bilgi edinmiş değilim.’⁸ (...) Hak

⁶ İlker Kömbe, “Dünya Düzeninin Temelleri: Adâlet Dairesi Literatürüne Giriş”, *Dîvân Disiplinlerarası Çalışmalar Dergisi* 18/35 (2013): 139-198.

⁷ Nüh 71/17.

⁸ Sâd 38/69.

Teâlâ, İnsânlar bir nevî ağaç olduklarından dolayı husûmete başladıklarında ve tartıştıklarında aralarında müşâcere çıktığında bunu ortadan kaldırmak için mürâaat edebilecekleri vâliler yaratmıştır. Ayrıca, dînin ikâmesi için bu vâlilerin tümünün işlerinde mürâaat edebilecekleri zâhirî bir imâm belirlemiştir. Allah kullarına imâmâ karşı gelmemelerini emretmiş ve başkaldırana ve karşı çıkana karşı savaşmamızı fermân buyurmuştur. Zîrâ Allah imâmıla tartışmanın dînin fesâdına yol açacağını bilir. Binâenaleyh dîni ayakta tutmayı emretmiştir. Bu işin aslı, *لَوْ كَانَ فِيهِمَا آلِهَةٌ إِلَّا اللَّهُ لَفَسَدَتَا*, “Eğer yerde ve gökte Allah’tan başka ilâhlar olsaydı, kesinlikle ikisinin de düzeni bozulurdu”⁹ âyetidir. İmâm ittihâz etmek ve her asırda kılıçla ortaya çıkmış birisinin gerekliliği bundan dolayıdır. Bâzen Kutb-i Vakt’in kendisi imâm/emîr olabilir. Tıpkı Hz. Ebûbekir ve kendi devrinde başka isimler gibi. Bâzen Kutb-i Vakt imâm/emîr olmayabilir. Bu durumda hilâfet, adâlet sıfatıyla ortaya çıkan kişi vaktin kutbundadır. Bu durumda da zâhirdeki halife farkında olmadığı hâlde bâtındaki o kutb’un nâiblerinden birisidir. Böyle bir durumda zülüm ve adâlet zâhirdeki imâmdan kaynaklanır. Zîrâ kutub ancak âdil biri olabilir. İmâm olan Kutb’un bâzen zuhûr etmesi bâzen de ihtifâ eylemesinin sebebi, Allah’ın herhangi bir insânı hilâfet makâmında bulunmaya zorlamamasıdır. Allah ona bu makâma ehil olmayı bağışlamış, kılıç ile ortaya çıkarak bu makâmın îcâb ettiği vazîfeyi arz etmiştir. Bu vazîfeyi kabûl eden, kılıçla ortaya çıkar hem zâhirde ve bâtında halife olur. Ondan başka imâm olamaz. Gördüğü bir maslahat sebebiyle adem-i zuhûru tercih ederse, Allah onu gizler ve onun yerine birisini görevlendirir. Bu görevlendirilen kişi haksızlık yapar veya âdil davranırsa dahî halife diye isimlendirilir. Bazen Allah’ın kendisini muvaffak kıldığı mikdârda adâlet üzere hareket eder. Böyle bir halîfenin hükmü, zâlim bile olsa, âdil imâmın hükmüyle aynıdır. Ona karşı gelen öldürülür. Ayrıca ona karşı gelen diğer imâm da öldürülür. Zîrâ karşı çıkan odur. Allah bize ona itâatsizlik yapmamamızı emretmiş, onlardan âdil olanın hem kendisine hem halka, zâlim olanın ise, kendi aleyhine çalıştığını bildirmiştir.¹⁰

İbnü’l-Arabî’nin kılıç ehli hakkındaki yorumu Ehl-i Sünnet ulemâsının ekserinin yorumudur. Bu yorum İslâm târîhî boyunca genel kabûl görmüştür. Sultân “zıllüllâhi fi’l-arz” olarak benimsenmiştir. Zâten; *لا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ الْعَلِيِّ الْعَظِيمِ*; “Güç ve kuvvet, sadece Yüce ve Büyük olan Allah Teâlâ’nın yardımıyladır.”

⁹ Enbiyâ 21/22.

¹⁰ İbnü’l-Arabî, İbnü’l-Arabî, Muhyiddîn Muhammed b. Alî İbnü’l-Arabî, *el-Fütühâtü’l-mekkiyye fî mârifeti’l-esrâri’l-mâlikiyye ve’l-mülkiyye*, 5: 264-265.

Tasavvuf'ta “seyfullah” veyâ “seyfüllâhi'l-meslûl” tâbîrleri yeryüzünde “Allah'ın kılıcı” vazîfesini ifâ eden şahsiyetler için kullanılır. Hz. Peygamber sahâbenin önde gelen isimlerinden Hâlid b. Velîd'e “Seyfullahi'l-meslûl/Allah'ın çekilmiş kılıcı” lakabını vererek onun kılıcının Allah'ın kılıcı olduğunu bildirmiştir. Bu lakabından dolayı dönemin iki büyük imparatorluğu olan Sâsânî ve Bizans'a karşı zaferlerden zaferlere koşmuş, vücûdunda yüzlerce kılıç yarası olduğu ve çok arzuladığı hâlde şehîd olamamıştır. Zirâ Allah'ın kılıcı mağlûb olamazdı.

Tasavvuf edebiyâtında da “seyfullah” ıstılâhı ile ilgili özlü sözler bulunmaktadır. Sûfi çevrelerinde zikredilen: “Velî, dünyada iken, kınındaki kılıç gibidir. Ölünce, kınından çıkan kılıç gibi olur” sözü bu minvâlde kullanılmış bir sözdür. Yunus Emre: “Erenlerin kılıcı, Arşa çıkar bir ucu, Vay ne güzel kesici, Lâilaheillellah” sözüyle bu hakîkati dile getirmektedir. Akşemseddin, “Tasarruf ehlidir rûh-i velî dü cihânda, Deme bu ölüdür, nasıl derde dermân ola! Rûh şimşîr-i Hudâ'dır ten kılıf olmuş ona, Dahî âlâ kâr eder, bir tığ ki, uryân ola” derken “bâtın kılıcı”nın te'sîrine dikkatleri çeker.

Tasavvuf Tarihinde Tahta Kılıç Kullanımıyla İlgili Bâzı Örnekler

Tasavvufla ilgili çalışmalarda tasavvuf düşüncesinin ve bu düşünceye ait pek çok ıstılâh, sembol, pratik, müessese, edevât, kıyâfet ve benzeri unsurun Kur'ân ve Sünnet merkezli olarak ortaya çıktığı tesbît edilmiştir. Mutasavvıflar diğer İslâmî ilimlerin ulemâsı gibi ilâhî ve nebevî nassları esâs alarak bir ilim ortaya koymuşlardır. Özellikle tasavvuf ıstılâhları ve pratikleri buna dâir pek çok örnekle doludur. Nitekim araştırmamıza medâr olan “tahta kılıç”ın sembolik mânâsına ve kullanımına baktığımızda bunun bir hadîs-i şerîf ekseninde oluştuğunu görürüz. İlgili hadîsin Tirmizî'deki rivâyeti şu şekildedir:

عَنْ عُدَيْسَةَ بِنْتِ أَهْبَانَ بْنِ صَيْفِيٍّ الْغِفَارِيِّ، قَالَتْ جَاءَ عَلِيُّ بْنُ أَبِي طَالِبٍ إِلَى أَبِي فَدَعَاهُ إِلَى الْخُرُوجِ مَعَهُ ، فَقَالَ لَهُ أَبِي: إِنَّ خَلِيلِي وَأَبْنَ عَمِّكَ عَهْدَ إِلَيَّ إِذَا اخْتَلَفَ النَّاسُ أَنْ أَتَّخِذَ سَيْفًا مِنْ حَشَبٍ فَقَدْ اتَّخَذْتُهُ، فَإِنْ شِئْتَ خَرَجْتُ بِهِ مَعَكَ قَالَتْ: فَتَرَكْتُهُ

Ühbân b. Sayfi el-Gıfârî'nin kızı Udeyse (radıyallahü anha)'dan rivâyet edilmiştir. Alî b. Ebî Tâlib babama gelerek kendisiyle berâber çıkmasını istedi, babam ona dedi ki: Benim dostum ve senin amcaoglun (Resûlüllah sallallahü aleyhi ve sellem): İnsanlar ayrılığa düştükleri zaman tahtadan bir kılıç edinmemi bana tavsîye etmişti. Bende bunu edinmiş

durumdayım. Eğer istersen o kılıcı alarak seninle birlikte çıkarım. Udeyse: Bu söz üzerine “(Hz. Alî) babamı bıraktı” dedi.¹¹

Hadîs-i şerîfden açıkça anlaşıldığı üzere fitne dönemlerinde kişinin evine kapanması ve elini silâhlardan çekmesi yapılması gereken bir vecîbedir. Tabîatiyle tasavvuf erbâbı bu hadîsi çokça önemsemiş ve özellikle Müslümânlar arasındaki fitne zamanında evlerine çekilmişler ya da barıştırmacı rol oynamışlardır. Sûfîler, mecâzî bir mânâ barındıran bu hadîs-i şerîfin zindeliğinin devâmı ve hükümrânılığının sürekliliğini için sembolik olarak tahtadan kılıçlar yapmışlar ve bu kılıçlarla mesajlarını insânlara ulaştırmaya gayret göstermişlerdir. Zamanla tahta kılıcı sembolik mânâlarla bezeyerek “bâtın kılıcı”nın tâbîrini oluşturmuşlar ve farklı yansımaları olan “gaybî bir silâh”ın varlığına dikkati çekmişlerdir.

Tasavvuf târîhinde tahta kılıç kullanımı ilgili bulduğumuz en eski bilgi sahâbe dönemine aittir. Bu dönemde bir sahâbînin tahta bir kılıç yaptığını ve onun bu kılıçla insânların fitnelerden uzaklaştırmaya çalıştığını görüyoruz.

Tahta kılıcın yaygın kullanımı ise Tarîkatler Dönemi’nde olmuştur. Kâdiriyye, Rifâiyye, Sühreverdiyye, Kübreviyye, Şâziliyye, Mevleviyye, Bektâşîyye gibi büyük tarîkatların kurulduğu XIII. asırda tahta kılıç kullanımında ciddi bir yaygınlaşma olduğu görülmektedir. Nitekim bu konuda bize pek çok örnek aktaran kaynak, Memlûklüler döneminde aralarında Dînârî ve Divitdârî lakablı iki kişinin de bulunduğu bir heyetin yardımıyla kaleme alınan *Sîretü Melik ez-Zâhir Baybars* isimli yaklaşık 16000 sayfalık hacimli gizemli bir eserdir. Memlûklü Sultânı Baybars’ın (v. 676/1277) hayatından ve kahramanlıklarından bahseden bu eserin bir özelliği müellifi farklı kişiler olmakla birlikte zamanla geliştirilmiş bir eser oluşudur. Eserde İslâm târîhinin zorlu dönemlerinden olan XIII. asırda siyâsî, ictimâî ve askerî hâdiseler, önemli ölçüde târîhî hakikatlere uygun olarak eski İrân efsâneleri tarzında işlenmiştir. Bu cihetiyle menâkıb tarzında yazılmış kitaplara benzemektedir. Zîrâ eser oalyarı aktarırken içerisinde pek çok mûcize ve kerâmetvârî hâdiseler barındırmaktadır. Eserde geçen hâdiseler halk târîhçiliği tarzında ele alınmasına rağmen büyük ölçüde muteber târîh kaynaklarınca doğrulanabilir bir durum arz etmektedir. Bu doğrulanabilirliği metin üzerinde göstermeye gayret edeceğiz. Fakat burada şöyle bir fark var ki olaylar anlatılırken önemli isimler bâzı yerlerde yakın isimler ile yer değiştirmiştir. Bu isimlerin değişimi işin aslını bozacak tarzda değildir. Hattâ hâdiseleri tahlilde daha küllî bir

¹¹ Tirmizî, Ebvâbü’l-fiten: 2203.

bakış kazandıracak türdendir. Nitekim eserde askerî, siyâsî ve ictimâî gelişmeler tafsîlatlı ve duygulu bilgiler eşliğinde daha etkili bir şekilde anlatılmıştır.

Tasavvuf târîhinde tahta kılıç kullanımına dâir bilgiler veren bir diğer eser Hacı Bektâş-ı Velî'nin (v. 669/1271) menkabelerini anlatan ve 1500'lü yılların başlarında kaleme alınan *Velâyetnâme*'dir. Anadolu Selçukları döneminde yaşayan Hacı Bektâş-ı Velî'nin hayatı ve menâkıbına dâir bilgiler veren bu eserde tahta kılıç kullanımı ile ilgili örnekler bulunmaktadır.

Tahta kılıç kullanımına dâir bir misâli de geçen yüzyılda bir Nakşî dergâhının zikir halakasında görüyoruz. Nakşbendî tarikatının Cizre'deki meşâyihinden Şeyh Muhammed Saîd Seydâ el-Cezerî'nin (v. 1967) mürîdânına bu tür kılıçlar yaptırdığı ve üzerine fitne dönemlerinde tahta kılıç edinilmesi gerektiğini belirten hâdis-i şerîfleri nakşettirdiği görülmektedir. Bu nevî kılıçların kullanıldığını bu makâlenin yazarı olarak Şeyh Seydâ'nın dergâhında şâhid olduk. Ayrıca geçen yüzyılda Anadolu'da pek çok yerde hâtiplerin minberde hitâb ederken ellerinde tahta kılıç bulundurdıklarına dâir semâî bilgiler bulunmaktadır. Şimdi bu örneklerin ayrıntılarından yola çıkarak "tahta kılıç"ın içerdiği mânâ ve bu mânânın yaygılaşma ve genişleme serüvenine bir göz atalım.

1. Sahâbe Döneminde Tahta Kılıç Kullanımı

Yukarıda zikrettiğimiz hadîs-i şerîf'i ilk elden işitenler tabîatiyle sahâbe ve tabîîn nesli olmuştur. Sahâbe döneminde Müslümânlar arasında gerçekleşen savaşlarda sahâbe ve tabîîn bir kısmı her iki tarafa da mesâfeli durmuştur. Mesâfeli duranlar her ne kadar haklı taraf olarak Hz. Alî tarafını görseler de kardeş katlinin daha fazla vukû bulmaması için zâhiren tarafsız olmayı yeğlemiştir. O dönemde bu tarafsızlığa dâir pek çok örnek bulunmaktadır. Hz. Peygamber'in tahta kılıç edinmeye dâir emri, mânevî bir emir olmakla birlikte meşhûr bir sahâbî bunu mâddî olarak da icrâ etmiş ve tahtadan kılıç yapmıştır. Ashâb-ı Bedir'den olan ve bâzı savaşlarda Hz. Peygamber'e yakın koruma sağladığından dolayı "Fârisü Nebiyyillah" unvânıyla tanınan Ebû Abdîrahmân Muhammed b. Mesleme b. Seleme el-Evsî el-Ensârî¹² (v. 43/663) fitne zamanında tahtadan bir kılıç edinip onunla insânları fitneden sakındırmaya çalışmıştır. Taberânî'nin *Mu'cemü'l-kebîr*'inde bu rivâyet şöyle geçmektedir:

¹² Muhammed b. Mesleme, Hz. Osmân'ın şehâdetinden sonra Hz. Alî'yi halife seçen sahâbilerdendir. Müslümânlar arasında fitne baş gösterince Medine'ye 3 mil mesafedeki Rebeze'ye çekildi. Cemal ve Sıffin savaşlarına katılmadı. Kendisini köyünde ziyaret eden Ebû Bürde el-Eş'arî, insânlarla beraber olup onlara doğruyu anlatmanın daha iyi olacağını söylediğinde ona Hz. Peygamber'in kendisine bir kılıç verip onunla cihâd

عَنْ أَبِي بُرْدَةَ ، قَالَ : مَرَرْنَا بِالرَّبِيدَةِ إِذَا فُسْطَاطٌ ، قُلْتُ : لِمُنْ هَذَا ؟ ، قِيلَ : لِمُحَمَّدِ بْنِ مَسْلَمَةَ ، فَدَخَلْتُ عَلَيْهِ ، فَقَالَ : إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ : يَا مُحَمَّدُ بْنُ مَسْلَمَةَ ، إِنَّهَا سَتَكُونُ فِتْنَةً ، وَفُرْقَةً ، وَاجْتِلَافٌ ، فَإِذَا كَانَ ذَلِكَ فَاكْبِسِرْ سَيْفَكَ وَاكْبِسِرْ نَبْلَكَ واقْطَعْ واتْرِكْ واجْلِسْ فِي بَيْتِكَ ، فَقَدْ وَقَعَتِ الْفِتْنَةُ وَقَعْلْتُ الَّذِي أَمَرَنِي بِهِ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ، فَالْتَفَتْتُ فَإِذَا السَّيْفُ مُعَلَّقٌ بِعَمُودِ الْفُسْطَاطِ فَانْتَصَلْتُهُ فَإِذَا سَيْفًا مِنْ حَسَبٍ ، قَالَ : قَدْ فَعَلْتُ مَا أَمَرَنِي بِهِ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَاتَّخَذْتُ هَذَا أَهْيَبُ بِهِ

Ebû Bürde anlatıyor: Rebeze'ye vardım ve orada bir çadırın kurulu olduğunu gördüm. “Bu kimindir?” dediğimde: “Muhammed b. Mesleme'nindir” denildi. Yanına vardım. Dedi ki: ‘Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: “Yâ Muhammed b. Mesleme! Fitneler, ayrılmalar ve ihtilâflar olacaktır, böyle olduğu zaman sen kılıcını kır, oklarını parçala, evinde otur.’ Resûlullah’ın (sallallahu aleyhi ve sellem) verdiği bu haber ortaya çıktı. Söylediği şey gerçekleşti. Ben de Resûlullah’ın (sallallahu aleyhi ve sellem) bana verdiği emri yerine getirdim. ‘Bir döndüm baktım ki çadırın direğinde bir kılıç asılıydı. Çıkarttım, tahtadan bir kılıç olduğunu gördüm’. ‘Ben Resûlullah’ın (sallallahu aleyhi ve sellem) bana vermiş olduğu emri yerine getirdim. Bu kılıcı insânları korkutmak için yanıma aldım’ dedi.¹³

Sahâbenin bir kısmı kendi aralarında gerçekleşen savaşlarda savaşmaktan olabildiğince uzak durmuşlardır. Bunlar âdeta üçüncü bir yol tercih etmişler ve hâdiseleri yabancıların fitnesi olarak görmüşlerdir. Sahâbenin önemli isimlerinden olan Muhammed b. Mesleme bunların başında gelir. Tasavvuf ilminde önemli bir yeri olan Hüzeyfe b. Yemân fitnenin ona te’sîr edemeyeceğini ifâde eder.

İslâm târihinde “büyük fitne dönemi” diye bilinen Cemel ve Sıffin savaşlarına katılmayan Sa’d b. Ebî Vakkās, Abdullah b. Ömer, Üsâme b. Zeyd, Saîd b. Zeyd, Muhammed b. Mesleme, Ühbân es-Sayfî, Seleme b. Ekvâ, Zeyd b. Sâbit, Ebû Bekre, İmrân b. Husayn, Eymen b. Huraym savaşlara katılmamıştır. Ebû Hüreyre, Ebû Mûsâ el-Eş’arî, Abdullah b. Selâm, Ebû Mes’ûd el-Bedrî, Saîd b. Âs, Muğîre b. Şu’be gibi sahâbe savaşa katılmadıkları gibi tarafsız kalıp insânları savaştan sakındırmışlar. Tâbiînin öncü isimlerinden Hasan-ı Basrî (v. 110/728), Hz. Alî ile Muâviye arasında vukû bulan hâdiselere karışmamış ve çevresinde buluşan kişilere de olaylara karışmamalarını tenbîh etmiştir. Fakat o, alâ külli hâl Emevî sultânlarını çok sert bir şekilde tenkîd etmiştir. Hasan-ı Basrî’nin bu üçüncü yol

etmesini emrettiğini, Müslümânların birbirine düştüğünü gördüğünde ise Uhud dağına gidip kılıcını kırılıncaya kadar dağa vurmasını, sonra da evine çekilmesini tavsiye ettiğini anlattı. Hüzeyfe b. Yemân, Muhammed b. Mesleme’ye fitnelerin te’sîr edemeyeceğini söylerdi. Muhammed b. Mesleme Safer 43’te (Mayıs 663) Medîne’de vefat etti. Detaylı bilgiler için bkz. Ataullah Şahyar, “Muhammed b. Mesleme”, *DİA* (İstanbul, 2005). 30: 555-556

¹³ Taberânî, Taberânî, Ebû'l-Kâsım Süleymân b. Ahmed et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr*, ed. Ebû Muhammed el-Esyûtî (Beyrût, 2011), 8: 227.

tercihi daha sonraları Ehl-i Sünnet inancının temellerini oluşturacak ve tasavvufî anlayışın çizgisini daha derli toplu hâle getirecektir.

2. Abbâsî Halîfesi ve Eyyûbîler Sarkacında Tahta Kılıç

XIII. asırda Abbâsîlerin hâkimiyetinde bulunan İslâm âleminin çatışmalı gurup ve düşünceleri arasında rekâbet epey yükselmiş pek çok tâife ve mezhep birbirine girmeye başlamıştı. İslâm âleminin bu yıllarda Moğol istilâsına uğraması ümmeti başsız bırakır ve işleri iyice çıkmaz hâle getirir. Bu durum Müslümânları derin bir hüzne ve tefekküre sevk eder. Pek çok Müslümân tâife ne yapacaklarını bilemez hâle gelir. Târîhçi İbnü'l-Esîr'in (v. 630/1233) ifâdesiyle bu dönemde insânlık târihinin en büyük vahşeti yaşanır.¹⁴ Fakat bütün bu yıkımlara rağmen çok geçmeden Müslümânların bu felâketten büyük dersler ve başarılar elde ederek çıktıkları görülmektedir. İslam âlemi bu zorlu süreci hem küçük cihâd hem büyük cihâdı uygulayarak atlatabilmiştir. Bu dönemde büyük tarikatler kurulmuş, yaygınlaşmış ve sivil toplumu yönlendirir hâle gelmiştir. Bu gelişmenin yanı sıra saldırılara karşı küçük cihâd eylemleri gerçekleşmiştir. Bu süreci daha iyi okumamıza yardımcı olan, otuz ciltten oluşan beş büyük mücellid şeklinde Mısır'da neşredilen *Siretü Melik Zâhir Baybars* isimli eserdir. Tahta kılıç kullanımının hangi şartlarda gerçekleştiğini daha iyi tesbît edebilmek için konuyu o dönemdeki gelişmeler ekseninde ele almak meseleyi daha anlaşılır hâle getirecektir. Bahsi geçen esere göre o dönemdeki siyâsî, askerî ve ictimâî gelişmeler özetle şu şekildedir:

Mu'tasım-billâh (r.a.) vefât ettiğinde yerine oğlu el-Vâsık-billâh geçer. O da vefât edince yerine el-Muktedâ-billâh lakablı Şâbân el-Muktedir Bağdât'ta halîfe olur.¹⁵ Şâbân el-Muktedâr'ın Muhammed el-Alkamî¹⁶ diye bir vezîri vardır. Hem halîfenin hem de Vezîr Alkamî'nin İbrâhîm isminde çocukları bulunmaktadır. Bu iki çocuk arasında bir güvercin meselesi yüzünden rekâbet oluşur. Güvercine sâhib olmak için bâzı şartlar ileri koşulur ve şartları yerine getiren taraf diğerrinin güvercinini alacaktır. Bu oyunlarda Alkamî'nin oğlu

¹⁴ İbnü'l-Esîr, İzzüddin Ebü'l-Hasan Ali b. Muhammed İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-târîh*, ed. Muhammed Yûsuf Dakkâk, 4. Bs (Beyrût: Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye, 2003), 10: 399.

¹⁵ Kurguda farklı isimler kullanılmış. Zîrâ hem Mu'tasimbillah hem de oğlu Vâsıkbillah 800'lü yıllarda hüküm sürmüş Abbâsî halîfeleridir. Anlatımda dönemin halîfeleri mezkûr isimlerin devâmı olarak kabûl edilmiştir.

¹⁶ Son Abbâsî vezîri Şîî kökenli Ebû Tâlib Müeyyedüddin Muhammed b. Muhammed b. Alî b. Ebî Tâlib el-Bagdâdî (v. 656/1258) kâd edilmiştir. 1257 yılında Bağdât'ın Şîîler'le meskûn Kerh Mahallesi Sünnîler'in hücumuna mârûz kalır, birçok kişi öldürülüp ileri gelenlerden bâzıları esîr alınır. Bu hâdise üzerine Vezîr İbnü'l-Alkamî Sünnîler'den intikâm almak için fırsat kollamaya başlar; ancak olayların içinde Halîfenin oğlu Ebû Bekir ile divitdâr-ı sagîr Mücâhidüddin Aybek'in de bulunduğu hâlde bir şey yapamaz. Sünnî târihçiler onun Irâk'a saldırmaya hazırlanan Hülâgû'ya gizlice haber göndererek Bağdât'ı istilâyâ teşvik ettiğini söylerler. İbn-i Kesîr ve İbnü'l-İmâd gibi târihçilere göre İbnü'l-Alkamî, Hülâgû'nun nezdinde itibâr kazanmak, onun Bağdât'taki nâibi olmak ve Sünnîler'in Kerh'e saldırmalarının intikâmını almak, hatta Sünnî Abbâsî halîfelîğinin yerine bir Şîî hilâfeti kurmak istemiş, ancak Hülâgû bu teklifi kabûl etmemiştir. Ayrıntılı bilgiler için bkz. Abdulkerim Özeydin, "İbnü'l-Alkamî", *DİA* (İstanbul, 1999). 20: 483-484.

gâlib çıkar fakat Halîfe'nin oğlu bunu bir türlü kabûl etmez, konuyu babasına açar. Babası bu durum içerisindeki yanlışlığı görünce etrafta bulunan çocuklara iki güvercini de kesmelerini emr eder. Çocuklar Alkamî'nin oğlu İbrâhîm'in güvercinini tam bir şekilde keserken Halîfe'nin oğluna ait güvercini kısmen keserler. Vezîr Alkamî'nin oğlu bundan dolayı çok üzülür ve durumu babasına olduğu gibi aktarır. Vezîr Alkamî bu duruma içerlenir ve içinde ondan intikâm alacağına söz verir. Halîfeyle başetmek için güçlü bir devletin başı olan Melik Münketim¹⁷ adındaki Acem¹⁸ kralına bir elçi ile gizli bir haber gönderir ve onu iktidârı paylaşmak şartıyla Bağdad'ı işgâl etmeye dâvet eder. Bu Acem kralın Hülâvün¹⁹ ve Kelb-i Yezîd diye iki oğlu bulunmaktadır. Oğlu Hülâvün'ü altmış bin atlı ile birlikte Bağdât'ı ele geçirmekle görevlendirir. Kralın kendisi ve diğer oğlu da daha kalabalık ordular ile Bağdât'a doğru ilerlerler. Bağdât'taki Emîrû'l-Mü'minin Şâbân el-Muktedîr'in²⁰ tüm bu gelişmelerden haberi yoktur tâbî. Halîfe bir ara uzaktan bir toz duman görür ve etrafındaki adamlarına bu durumu hemen araştırmalarını emreder. Adamları giderler ve gelişmeleri bizzat gözleriyle görürler ve dönüp halîfeye durumu anlatırlar. Halîfe haberi alınca: *إِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ* انا لله وإنا إليه راجعون *لا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ الْعَلِيِّ الْعَظِيمِ* der. Vezîr Alkamî'yi çağırır ve bu durum hakkında ne tür bir bilgisi olduğunu sorar. Vezîr bu konuda herhangi bir bilgisinin olmadığı söyler. Durumu anlayan Halîfe devlet ricâli, aşîret reîslerini toplar ve gelişmeler hakkında onları bilgilendirir. Halîfe geç de olsa Vezîr Alkamî'nin ihânetini anlar ve işleri Latîf ve Habîr olan Allah'a teslim ederek İslâm milletini kılıç kuşanmaya dâvet eder. Şöyle şu minvâlde hitâb eder: “Ey İslâm milleti! Şu leîm millete karşı ayağa kalkın, kılıç kuşanın! Sizden yaşayacak olan varsa saîd, vefât edip Allah'a giden olursa şehîd olur. Dünyayı terk edin, ona sırtınızı dönün ve yüzünüzü âhiret cihetine çevirin, böylece şehâdet kazanır ve Rabbinizin cennetine girersiniz. Ve sizin en ön saflarınızda ben cihâd edeceğim” der. Ardından *الله أكبر! فَتَحَ وَنَصَرَ* diyerek savaşa girişir. Çok çetin bir savaş yaşanır. Fakat küffâr ordusu İslâm ordusundan kat be kat fazla olduğu için onları Bağdât'tan def' edemezler. Pek çok Müslümân bu savaşta şehîd olur. Ve nihâyet Halîfe başta olmak üzere pek çok Müslümân kâfirlere esîr düşer ve zincirlere vurulur. Acem kralının oğlu Hülâvün, halîfe Emîrû'l-

¹⁷ Kanâatimizce burada 1251-1259 yıllarında hükümdârlık yapmış Moğol Hân'ı Môngke (Mengü) kâsd edilmiştir. Her ne kadar Môngke, Hülâgü'nün ağâbeyi de olsa burada kurguya göre babası mesâbesindedir. Zîrâ Hülâgü, 1255 yılında ağâbeyi Môngke tarafından İslâm coğrafyasını ele geçirmek ve Abbâsî hilâfetine yıkılmak ile görevlendirmiştir.

¹⁸ Kanâatimizce bu tâbîrle Moğollar kâsd edilmiştir. Nitekim Moğollar da Araplara göre Acem sayılmaktadır. Ayrıca Moğollar Bağdât'ı ele geçirmek için İrân tarafından saldırıya geçmişlerdir.

¹⁹ Kanâatimizce burada 1256-1265 yılları arasında hüküm süren Moğolların İrân kolu olan İlhanlıların kurucusu Hülâgü Hân kâsd edilmiştir.

²⁰ Kanâatimizce bu isimle dönemin 1242-1258 yılları arasında hüküm süren ve 1258'de Bağdât'ta katledilen Halîfe Ebû Ahmed el-Müsta'sım-billah Abdullah b. el-Mansûr el-Müstansır-billah el-Abbâsî kâsd edilmiştir.

mü'minin'i zincirlere bağlar. Ve onun yerine Bağdad'taki saltanat tahtına oturur. Vezîr Alkamî, tahta oturan Hülâvün'ü görünce "Sen bu tahta Şâbân el-Muktedîr'den daha müstahaksın" der. Hülâvün bu sözü duyunca "Ey Alkamî sen Müslümân değil misin?" diye sorar. Alkamî: "Evet Müslümânım" der. Halîfe: "Hayır o Müslümân değil" diye çıkışır. Hülâvün: "Hayır o Müslümândır" diye karşılık verir. Hülâvün, vezîre neden bir işe tevessül ettiğini sorar. Vezîr bunun üzerine güvercin hadisesini detaylıca anlatır. Hülâvün bunun üzerine: "Sana yazıklar olsun!" der. "Sen bir hamame/güvercin için dindaşlarına bunu revâ görürsen bir zübâbe/sinek için bizleri de helâk edersin" dedikten sonra adamlarına vezîri îdâm etme emrini verir. Hülâvün Bağdât'ta o gece askerleri etrafında olduğu hâlde saltanat sarayında kalır. Sabah olunca etrafında erbâb-ı devlet olduğu hâlde saltanat tahtına oturur. Askerlerine emirler vermeye başlar.

Sîretü ez-Zâhir Baybars'ta bu yaşanan hâdiselerden sonra vukû bulan anlık gelişmeler şöyle nakledilir:

(Hülâvün) Bir saat geçmeden saray kapısından 75 Kürd'ün girdiğini gördü. *Üzerlerinde ibâdet izleri vardı ve tahtadan kılıç kuşanmışlardı ve "Lâ ilâhe illallah Muhammedün Resûlullâh" diye nidâ ediyorlardı.* Hülâvün ve askerleri berâberlerindeki devlet ricâlî ile birlikte bunları görünce etrafındakilere "kim bunlar!" dedi. "Ey Melik-i Zemân! Âteşler seni muhâfaza etsin! Bunlar Müslümânların fakîrleridir. Zannımızca sizi tebrik etmeye ve sağlık dileklerinde bulunmaya ve ihsânını dilemeye gelmişler. Bunlar Allah'ı zikrederler, yeryüzünde dolaşırlar, rızık adına ne varsa yerler. Memleket memleket dolaşırlar, tüm insânlar tarafından sevilirler" diye cevâb verirler. Melik Hülâvün bunları duyunca "Ey ahâlî ben bunların zikrini seyretmek istiyorum" der. "Rablerini nasıl zikrederler bunlar?" der ve onlara zikretmeleri emrini verir. Ser-zâkir kalkar ve sarayda bir zikir halakası düzenler. Laîn Hülâvün bunu görünce: "Âteş hakkı için bunlar zır delidirler!" der. Ardından etrâfindakilere: "Yazıklar olsun size! Ne duruyorsunuz! Onları dövün ve buradan kovun" emrini verir. Tam bu esnâda Kürdler: *فَتَحَ اللهُ أَكْبَرَ! فَتَحَ اللهُ وَنَصَرَ وَخَذَلَ مِنْ كَفَرٍ* nidâsında bulundular. Ve onlara sarayın dışında bulunan yetmiş bin Kürd: *يَا كَرِيمُ يَا جَوَادَ أَنْصَرْنَا عَلَى أَهْلِ الْعِنَادِ وَالشُّرْكِ وَالْفِسَادِ* diye eşlik etmeye başlar. Kürdlere Yûsuf Selahhaddîn²¹ isminde biri önderlik yapar. Bu zât hemen Halîfe'nin bulunduğu hapishâneye yönelir ve hapishânenin kapısını vurmaya başlar. Müsebbibü'l-Esbâb'ın izniyle kapı kırılır ve bir işâretle hapishânedeki bulunan Müslümânların boyunlarındaki zincirler düşmeye başlar. Zindândakiler üzerlerinde bulunan ağırlıklardan

²¹ Eyyübîleri Şâm Meliki olup "el-Melikü'n-Nâsır" lakabıyla bilinir, 1250-1260 yılları arasında hüküm sürmüştür.

kurtulur ve ellerinde parlatılmış kılıçlar olduğu hâlde dışarı çıkarlar. Ehl-i küfr ü dalâle karşı haykırarak hücûma geçerler ve onları kılıçtan geçirirler. Evet Beyler! Sonradan bu *Kürdler tahtadan olan kılıçlarını yaktılar ve mâdenî kılıçlar kullanarak kâfirleri bozguna uğratıp yok ettiler.*²²

Bahsi geçen eserde rivâyet edildiğine göre savaştan Hülâvün ve bir adamı hâriç tüm Moğol askerleri yok olur. Hülâvün ve yanındaki adamı arkalarında on binlerce ölü bırakarak dere tepe demeden günlerce kaçarlar.

Olayların yaşandığı dönemde gerçekleşen askerî ve siyâsî olayların seyri ve bu seyirde tahta kılıç kullanımını daha iyi anlamak için ilgili bahsi aktarmakta fayda var. Bahis şöyle nakledilir:

Râvî'nin dediğine göre Eyyûbî Kürdlerinin geliş sebebi acâib ve garîb bir hâl idi. (...) Vâdi-yi Bekr ile Bağdât arasında bir Arab kabilesi vardı. Bu aşîret Kürd kabilesine mensûb idi. Bunlar Kureyş'in eşrâfi neslindendiler. Bunlara Ekrâd-ı Eyyûbiyye denilirdi ve Habîb-i Neccâr'a (r.a) nisbet edilirdi. Ve bu Habîb'in bir sırr-ı acîbi vardı. Bunların ona Habîb-i Neccâr demelerinin sebebi; onun tahtayı tahta ile doğramasıydı. "Subhâne men a'tâ ve vehebe". Onun sâir mahlûkâta mahfî olmayan nice kerâmetleri vardı. Râvî dedi ki: Allah Teâlâ hükmünü infâz ve meşîetini icrâ etmek dileyince bu Kürdleri bir muâheze eyledi; zirâatlarını köstekleyen bir sel oluştu, bu arada tarlalarını perişân eden bir kar yağdı, toprakları fesâda uğradı, işleri güç duruma düştü. Âdetâ tümü yok olmakla karşı karşıya kaldı. Ve kendisine Salâhaddîn Yûsuf el-Kürdî denilen büyüklerine gittiler. Hâllerini ve başlarına geleni arz ettiler. Dediler "Ey Efendimiz! Yerler harâb oldu. Metâmımız azaldı. Memleketimizde maîşetimize yetecek kadar rızık kalmadı. Bize bu diyârdan başka, bereketli bir diyâr bul." Yûsuf Selahaddîn bu sözleri dinledikten sonra bu isteklerinde haklı oldukların ve bunda ayıplanacak bir durumun olmadığını söyledi. Hemen o anda aşîretinin reîslerini topladı ve Kürdlerden 70 bin kişi toplayıp: "Haydi hep birlikte Emîrû'l-Mü'minîn'e gidelim ve hâlimizi ona şikâyet edelim. Belki bize bu alçaltıcı azâbtan kurtaracak bir çâre sunar veya bize ikâmet edebileceğimiz yeni bereketli bir yer verir" dedi. Kürdler: "Ne isterseniz onu yaparız, senin emrinden ayrılmayız dediler." Evet Beyler! Ardından bunlar seyr ü sefere hazırlık yaptılar, hızlıca paçaları sıvadılar ve dere-tepe tanımadan mesâfeler katettiler. Nihâyet bir yol tutarlarken çölün ortasında Rabbü'l-Âlemîn'i tevhîd eyleyen, veçhi dolunay

²² Anonim, *Sîretü ez-Zâhir Baybars*, ed. Hayrî Abdülcevvâd, 2. Bs (Kâhire: Matbaatü Mustafâ es-Seb', 1923), 1: 11-21.

hâlindeki kamer gibi parlayan, Allah'ı tesbîh eden, sürekli Rabîa ve Mudar'ın fahri olan Seyyidü'l-Beşer'i anan bir şahıs gördüler. Kâfiledekiler anlattıklarına göre Kürdlerden Yûsuf Salâhaddîn öne çıkar, onun elini öper. Kavmi de onun yaptığığının aynısını yapar. Şeyh onlara: “Ey efendiler! Rabbü'l-İbâd sizi hidâyet eylesin! Sizi hak yola ulaştırsın! Nereye gidiyorsunuz böyle” der. Kürdler: “Biz Bağdât'a gitmek istiyoruz. Zîrâ bizim topraklarımız kıraç olmaya başladı. Emîrû'l-Mü'minîn'e gidip bize bundan başka bir yer vermesini talep edeceğiz” der. Şeyh onlara: “Evet sizin yaşadıklarınızı ve bahsettikleriniz anlıyorum. Fakat bana tâbî olun tâ ki size yapmanız gereken şeyleri ve sunmanız gerekenleri söyleyeyim” der. Kürdler: “Eyvallah başımız, gözümüz üzerine” diye karşılık verirler. Ardından Şeyhefendi ve topluluk yürümeye başlar ve bir mağaraya varırlar. Şeyh onlara “Üzerinizdeki elbiseleri çıkartın, şu eski-püskü elbiseleri giyin. *Ellerinize tahta kılıç alın, çınar ağacından kalkanlar edinin. Allah'ın izzetine yeminler olsun ki bu tahta kılıçlar gerçek kılıçların yerine geçecek ve düşmana korku salacak.* Üstelik Cenâb-ı Hak'dan size, çocuklarınıza ve neslinize velâyet libâsını giydirmeyi, hidâyet ve riâyet vermeyi, inâyet sâhibi kılmayı diledim” der. Bu sözünün ardından tüm cemâat onun elini öper ve “Senin işâret ettiklerinin tümünü uygulayacağız” diye karşılık verir. Kürdler kalkanlar üzerlerindeki elbiseleri çıkarırlar, eskimiş elbiseleri giymeye başlarlar. *Tahta kılıçlar kuşanırlar ve ellerine çınar ağacından yapılmış kalkanlar alırlar.* Böylece Cenâb-ı Hak onlara velâyet libâsını giydirir ve hidâyet ile şereflendirir. Şeyhefendi onlara: “Haydi şimdi Dârü's-Selâm olan Bağdât'a gidin, kayd ve zincirlere bağlanan zor durumda olan İmâm'ı ve berâberindeki ehl-i İslâm'ı kurtarın. Vezîr ona karşı kötü bir oyun oynadı, farklı tedbirlere başvurdu. Latîf, Habîr ve her şeye Kadîr olan Cenâb-ı Hak onun hilelerini başına geçirdi, katledilmesine neden oldu. Oraya vardığınızda silahlarınız çıkartın, tekbîrler getirip Beşîr-i Nezîr Sîrâc-i Münîr'e salavâtlar söyleyin. Latîf ve Habîr olanın sun'undan taaccüb edilir!” der. Şeyhefendi onlara duâlar ettikten sonra vedâ eder, onlardan ayrılır. İşte bu Şeyhefendi, Habîb-i Neccâr (r.a) idi. Onun durumu böyle, Kürdlere gelince: Onlar Bağdât'a varıncaya kadar yürürürler, mesâfe kat' ederler, taksîrde bulunmadan Allah'ı zikre devâm ederler. Tüm halk onları görür, Dîvân'a varırlar. Ardından olanlar olur. Bahsettiğimiz gibi tüm kâfirleri öldürürler. Müellif der ki: İşin aslına gelelim. Rabîa ve Kureyş'in en hayırlısına ve kendisine inşikâk-ı kamer gerçekleşen zâta salât ve selâm getirdikten sonra durum şu ki kâfirler öldürülünce Halife Şâbân el-Muktedir bizzât kendisi Kürdleri karşılamaya gelir ve onların ellerini öper, onlara teşekkür eder, onlara övgülerde bulunur. Ardından Halife Bağdât'taki hilâfet tahtına oturur. Böylece Bağdât'ta Kürdlerin mertebeleri yücelmeye başlar. Halife onlara pek çok hediye verir, özel yerler, evler ve saraylar tahsîs eder, yemekler tertîb edip onlara büyük ikrâmlarda bulunur. Onlara “Mutlaka

misâfirim olmalısınız, doksan gün geçmeden misâfirliğimden ayrılmamalısınız” der. Onlar da: “Başımız, gözümüz üstüne, ey Emîre’l-Mü’minîn ve Halîfete Rabbi’l-âlemîn! Allah câh-ı Seyyidi’l-Mürselîn hatırına seninle olsun, yardımcın ve koruyucun olsun” diye karşılık verirler. Halîfe, bu fedâkârlıklarından dolayı onları memleketinin önemli makâmlarında ikâme ettirir, onun devletinin erbâbı ve kabîlesinin reîsleri Kürdlerle işlerini idâre eder olurlar. Halîfenin etrafına Kürdler oturmaya başlar, muhafazasını sağlarlar. Devlet erbâbı Halîfe’nin sağına ve soluna Kürd vezîrler tâyin ederler.²³

Yukarıda anlatılan hâdiselerin izlerini müteber târîh kaynaklarında aradığımızda yolumuz 1256 yıllarında Meyyâfârîkîn’de gerçekleşen bir kahramânlık öyküsüne düşer. Moğol istilâsına karşı direnme kararı veren Eyyûbîlerin Mayyâfârîkîn sultânı Melik Kâmil ve ordusu şehir halkıyla birlikte müdhiş bir kahramânlık gösterip Moğol ordularını Silvan önlerinde iki yıl bekletirler. Şehir ve ahâlîsi tamâmen yok edilmekle birlikte onların Moğol ordularını Silvan önlerinde iki yıl durdurması Memlûklülere cesâret vermiş ve onlara Moğolların yenilmez olmadıklarını göstermiştir. Nitekim kısa bir süre sonra gerçekleşecek olan ‘Ayn-câlût savaşında Memlûklüler Moğol ordularını Filistin topraklarında yenecek ve onlara ilk yenilgilerini yaşatacak, azılı liderleri ilk defâ ağlamaya başlayacaktır. Kalbleri her nedense taş kesilen ve asla ağlamayan Moğollar bu savaş sonrasında ağlarlar ve yavaş yavaş kalblerine îmân reşhaları inmeye başlar. Çok uzun bir dönem geçmeden Müslümân olurlar.

Ebu’l-Hayr Reşîdüddîn Fazlullah tarafından kaleme alınan dünya tarihi özelliğini taşıyan *Câmîü’t-Tevârîh* Meyyâfârîkîn direnişi hakkında ayrıntılı bilgiler içermektedir. Reşîdüddîn Fazlullah Silvan’daki bu savaşı şöyle resm eder:

Ertesi gün Melik Kâmil atlı alayı ile birlikte dışarı çıktı. Düşmâna saldırıp geri döndü (kerr û ferr). İki taraftan da birkaç sayıda asker öldü. Melik Kâmil ile berâber iki kahramân süvârî vardı. Birisi Seyfeddin Levkîlî ve diğeri Anber-i Habeşî idi. Her ikisi birkaç kişiyi öldürmek suretiyle savaş alevini yükseltmeye başladı. Bir süre sonra şehre döndüler ve savaşı kalenin duvarlarına taşıdılar. Ve ertesi gün yine aynı iki süvârî dışarı çıkıp yaklaşık on yiğit askeri öldürdüler. Üçüncü gün ve dördüncü gün de aynısını yaptılar. Bu taraftan da (Hülâgû tarafından) Gürcü Anzavur onların karşısına çıkıp tek başına bir orduya saldırdı ve savaşı öldü. Onun ölümü hakkında derler ki: سواران ترکان بر آشوقتند ز کین دست بر دست کوفتند
Türk/Moğol atlıları çılgına döndüler-Kînlerinden ellerini ellerine vurdular. Ve yeniden şehre döndüler. Fakat orada çok sayıda insânı helâk eden muhkem ve gâyet etkili atış yapan bir

²³ Detaylı bilgiler ve anlatım için bkz. Anonim, *Sîretü ez-Zâhir Baybars*, 1: 21-23.

mancınık vardı. Emîrler bunlarla başa çıkamadılar. (Müttefikleri Mûsul Emîri) Bedreddîn Lü'lü'ün elinde mâhir bir mancınık ustası vardı. Onu getirttiler ve şehrin mancınığı karşısında büyük bir mancınık yaptirttiler. Her iki mancınık aynı zamanda taşı kefelerinden atıyorladı. Bâzen havada iki taş birbirine çarpıp parçalanırdı. Her iki taraftan insânlar bu iki mancınığın ustalarının mahâretinden hayretler içerisinde kaldılar. En sonunda dışarıdaki mancınığı yaktılar ve bunun üzerine şehir halkı savaşı şiddetlendirdi. Hülâgû Hân bu durumu öğrenince Uruktu'yu bir ordu ile İlğay Noyan'ın yardımına gönderdi ve “şehirde yiyecekler bitene kadar savaşa ara verin” emrinde bulundu. Uruktu gelen emri iblâğ ederken o iki süvârî dışarı çıkıp Moğol askerlerini birbirine kattı. Uruktu şarâb içti ve sarhoş oldu. Savaşa giriştiler ve birbirine girmeye başladılar. (Melik Kâmil'in askerleri) ansızın İlğay'a ulaştılar ve onu attan düşürdüler. Moğol süvâri her taraftan gelip İlğay'ı atına oturttiler, yine bir gurubu bir birine katıp geri döndüler. Beyit: ز كردان بماندند ترکان شگفت ز كين هر گوی لب بندگان گرفت Kürdler karşısında hayrete düştüler Türkler/Moğollar-Kînden dudaklarının her tarafını dişleriyle ısırmağa başladılar. Ondan sonra alışıla geldiği üzere her iki süvârî her gün dışarı çıkıp birkaç kişiyi öldürüp bir kaçını da yaralıyordu. Tam bir sene böyle geçti, şehirde kût ve gıdâ kalmadı. Hattâ hayvânlar bile tüketildi. Murdârları bile yemeye başladılar.²⁴

Bu direniş esnâsında hâdiselerin başkahramân Melik Kâmil büyük mücâdelelerden sonra şehîd edilir, başı kesilir. Moğolların ona karşı olan kinleri o kadar büyüktür ki kesilen kafasını bir parça tel örgünün üzerinde saçlarından bağlı olarak ve kısa bir mızrağın ucunda sallayarak memleket memleket dolaştırırlar ve en sonda Şâm'da teşhîr ederler. Bu dönemde Haçlılar da Moğol istilâsında aktif bir rol oynarlar. Başlarında Antakya hâkimi IV. Bohemond olan gurup, Ermenistan Meliki Haykum ve Gürcü Nahik de bu istilâda önemli roller üstlenirler. Moğollar Melik Kâmil'in kesilen başını Şâm'ın mahalle ve sokaklarında gezdirdiler, şarkılar söyleyip davullar çalarlar. En son olarak Ferâdis kapısının dışına ibret-i âlem olsun diye asalar. Asılı olan kesik baş, 'Ayn-calût savaşı sonucunda Memlüklülerin gayretiyle şehir Müslümânların eline geçinceye kadar asılı kalır. Nihayetinde bu savaştan sonra asılı olan baş aşağı indirilir ve El- Re's câmiinde Hazret-i Süleyman Şehitliği olarak bilinen yerde defnedilir.²⁵

Aslında Muhammed El-Kâmil'in Moğollar'ı durdurmak için ilk girişimi 656/1258 yılının başlarında Bağdât'ta Halîfe'ye yardımcı olacak ufak bir askeri güç göndermesiyle

²⁴ Ebû'l-Hayr Reşidüddîn Fazlullah-i Hemedânî, *Câmiü't-tevârih*, ed. Muhammed Revşen-Mustafâ Müsevî (Tahrân: Neşr-i Elburz, 1373), 2: 1035-1038.

²⁵ Sa'd b. Muhammed Hüzeyfe el-Ğamdî, “Meyyâfârikîn'de Kahramânlık ve Fedâkârlık”, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, trc. Mehdi İlhan 29/47 (2010): 227-242.

başlar. ‘Ayn-Câlût savaşı ise 658/1260 yılının Eylül ayında vukû bulur. Moğolların Muhammed El-Kâmil ile doğrudan bir savaşa girmeleri de, tahmînimizce 656/1258 yılının ikinci yarısının başlarında vukû bulmuştur.

Çok garîb bir durumdur ki bu dönemde Moğol saldırılarından önce halk gurupları ve mezhep müntsibleri (Sünnîler-Şîiler, Hanbelîler-Şâfiîler-Hanefîler) arasında ciddî kavgalar baş göstermiş; sel, kıtlık gibi tabîi felaketler meydana gelmiştir. 1243’teki seller ve taşkınlar Nizâmiye ve civârındaki bâzı mahalleleri tahrîb etmiş, 1248’de seller Doğu Bağdât’ın etrâfını sarmış ve duvarların bir kısmını yıkarak Harîm’e ulaşmıştır. Sel, Rusâfe’de de birçok evi yıkmış, Batı Bağdât sular altında kalmış ve Bâbü’l-Basra ve Kerh bölgesi hariç 380 ev yıkılmış, ekinler büyük zarara uğramıştır. En büyük sel felâketi ise 1256’da meydana gelmiş ve 50 gün süren sellerin neticesinde Batı Bağdât’taki Dârü’l-hilâfe ve Nizâmiye çarşıları sular altında kalmış, pek çok insân ölmüştür. Hilâfet hazînesi, silâh mahzenleri ve devlet ricâlinin evleri büyük zarar görmüştür.²⁶

Yukarıda *Sîretü Melik ez-Zâhir Baybars*’da bu konu ile ilgili aktarılan bilgiler müteber kaynaklar tarafından desteklenmektedir. *Sîretü ez-Zâhir Baybars*’ta Eyyübîlerin Moğollara karşı savaşmaları, tahta kılıçları bırakıp gerçek kılıçları kullanmaya başlamaları ve ardından Şâm ve Mısır topraklarına gitmeleri hakkında şu bilgiler kaydedilmiştir:

(...) Ardından dere-tepe-çöl demeden yürürler. Bağdât’a doğru hızlıca ilerlerler. Bu durumu öğrenen Halîfe: “Ey kavmim! Şehrin kapısını kapatın. Bu ehl-i nekd’in şerrine karşı Allah bize kâfidir” diye hitâbda bulunur. Emîr Yûsuf Salâhaddîn el-Kürdî ona: “Yâ Emîre’l-Mü’minîn ve Halîfete Rabbe’l-Âlemîn! Bunu yapma. Biz onların hakkından geliriz” der. Halîfe: “Ne dilersen yap. Biz sana ve arkadaşlarına tâbîyiz” diye karşılık verir. Râvî der ki: Bu esnâda Yûsuf Salâhaddîn hemen ehli ve aşîreti ile berâber atlarına binerler ve Bağdât’tan çıkarlar. *Tahta kılıçlarını çıkarıp bir tarafa koyarlar. Halîfe, erbâb-ı devlet ve ordu demir kılıçlarını kuşanırlar, mızraklarını alıp atlara binerek düşmanla karşılaşmaya giderler. Kelb-i Yezîd ile karşılaşır ve her taraftan ordular birbirine girmeye başlar. Savaş meydânında kanlar sular gibi akmaya başlar. Bütün Müslümânlar tek bir lisânla: “Allahü Ekber! Allahü Ekber!” nidâsında bulunurlar. Tehlîller, tekbîrler Beşîr-i Nezîr Sirâc-i Münîr’e salâtlar ve selâmlar getirirler. Müşrikler gökyüzü ve yeryüzünün başlarına yıkıldığını düşünürler. (...) Râvî der ki: Halîfe Şâbân el-Muktedir ve askerler Bağdât’a dönünce arkalarında yeniden bir*

²⁶ Bkz. Zehebî, Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân ez-Zehebî, *Târîhu’l-İslâm ve vefeyâtü’l-meşâhiri ve’l-e’lâm*, ed. Ömer Abdüsselâm et-Tedmürî, 1999, 48: 23. Abdulazîz ed-Dûrî, “Bağdat”, *DİA* (İstanbul, 1991). 4: 441-442. Ebû’l-Hayr Reşîdüddîn Fazlullah-i Hemedânî, *Câmiü’t-tevârih*, 2: 994.

toz ve dumanın ortaya çıktığını farkederler. Acem cihetinden gelen bu ordunun komutasını kelb-i ekleb ve zi'b-i ecreb melûn Münketim yapmakta ve berâberindeki yüzbin atlıdan oluşan bir ordu bulunmaktadır. Bu ordu tüm güçleriyle Bağdât'ta doğru gelir ve kendilerinden önce gelen ordularının leşlerini görür. Bu durum onları iyice kızdırır ve kînle saldırıya geçerler. Ordular yeniden birbirine girer ve tekrâr kanlar seller gibi akmaya başlar. Müslümânlar bu orduyu da hezimete uğratırlar ve onların çoğunu esîr ederler, boyunlarına kılıçlarını dolarlar. “Lillâhi derrü'l-Ekrâd mâ fuile mine'l-fiâl.” (...) Bunun üzerine Halîfe Yûsuf Salahaddîn el-Kürdî'ye teşekkür eder ve onu öven şiirler okur. (...) Ardından Halîfe ona: “Ey Emîr-i Hümâm! Ben sana ve kavmine Mısır ve Şâm topraklarını verdim. Hutbe senin adına okunacak, sikke, azl, tevliye gibi Emîrler senin elinde olacak. Bunun dışında bir şey istesen de onu sana vermişim” der. Yûsuf Salahaddîn, Halîfe'den bu sözleri işitince ona tûl-i ömr ve devâm-ı devlet için dualar eder. Üzerinde buldukları nimetten dolayı çok sevinir ve halifeyi medh eden şiirler okumaya başlar. (...) Halîfe, Emîr Yûsuf Salahaddîn ve berâberindeki Kürdleri uğurlar ve onların başına Yûsuf Salahaddîn'i halîfe tâyin eder. Kürdler âilelerini, mâllarını alıp Mısır tarafına gitmeye başlarlar. (...) Haleb ve Şâm üzerinden Mısır'a varırlar. (...) Mısır'a vardıklarında Mısır'ın sâhibi süvâri, memlûkler ve ğilmânlar eşliğinde onları karşılamaya gelir. Memlûklüler öncesinden geldikleri memleketlerden onlar hakkında kahramânlıklarını duymuşlardı. Bu gelen Emîrü'l-Mü'minîn'e yardım eden Yûsuf Salahaddîn idi. Mısırlılar onları büyük bir sevinçle karşılarlar. Kürdler Mısır'a *kıyâfetleriyle, çınar ağacından kalkanlar ve tahta kılıçlarıyla* girerler. (...) ²⁷

Bu bahiste son olarak şunu belirtelim ki, *Sîretü ez-Zâhir Baybars*'dan öğrendiğimiz kadarıyla Kürdler Mısır'daki toplantılarında da defâlarca tahta kılıçlarla tören düzenlemişler.

3. Anadolu Selçukluları Coğrafyasında Tahta Kılıç Kullanımı

1200'lü yıllarda tahta kılıç kullanımının yaygın olduğu bir coğrafya da Anadolu topraklarıdır. Anadolu'nun İslâmlaşmasıyla berâber sûfi şahsiyetler ve tarikat erbâbı Konya, Aksaray, Amasya, Kırşehir, Nevşehir gibi şehirlere yerleşmeye başlamıştır. Bu göçlerin kaynak coğrafyası daha çok Horâsân, Bağdât ve Şâm gibi doğu şehirleridir.²⁸ Anadolu'ya gelen Müslümân guruplar daha çok tarikat çevrelerinden oluşmaktaydı. Bu durum tabîatiyle bu topraklara anlayışına ve düşünüş tarzına yansiyacaktır. Fütüvvet ve ahîlik teşkilâtına bağlı

²⁷ Detaylı bilgiler ve anlatım için bkz. Anonim, *Sîretü ez-Zâhir Baybars*, 1: 25-47.

²⁸ Abdurrahim Alkış, “13. Yüzyılda Konya'nın Bir İlim Merkezine Dönüşmesinde İrani Âriflerin Rolü”, *e-Şarkiyat İlmî Araştırmalar Dergisi* 12/3 (2020): 786-818.

Müslümânlar fethin gerçek mânâsını bulabilmesi için büyük cihâd sayılan nefis terbiyesine önem vermişlerdir.

Tesbât edebildiğimiz kadarıyla Anadolu'ya gelen tarikat erbâbı içerisinde tahta kılıç kullananlar Bektâşîye tarikatı müntesibleridir. Osmanlının yükseliş döneminde yazılmış olmalarına rağmen Anadolu Selçukluları dönemini anlatan Bektâşî Velâyetnâmelerinde bu konuya dâir güzel örnekler vardır. Bu Velâyetnâme'de II. Bâyezid'tan “yaşayan bir sultân” olarak bahsedilmesi eserin bu dönemde kaleme alındığını göstermektedir.²⁹

Bektâşî tarikatının en eski Velâyet-nâmesi olan *Hacı Bektâş-ı Velî Velâyet-nâmesi*'nde Hacı Bektâş'ın Anadolu'ya gelişi ve burada İslâm'ı yayması konusu ele alınmış ve fetih esnâsında himmetleriyle Sarı Saltuk'un tahta kılıç kullanmasından bahsedilmiştir. İlgili bahis *Velâyet-nâme*'de şöyle nakledilmektedir:

Seccâde, Rûm ülkesine doğru yol aldı, Kalıgra adlı bir kalenin yanına geldi, durdu. Saru Saltuk, Ulu Abdâl ve Kiçi Abdâl'la indi, seccâdeyi silkip omuzuna aldı, Ulu Abdâl'a Kiçi Abdâl'a, siz kapıya dolanın, ben buradan çıkayım dedi. Onlar, bunda bir hikmet var deyip dolandılar, kendisi, doğruca kalenin bedenine tırmandı. O, kayaya tırmandıkça kaya, ellerine karşı gelir, tutunurdu. Mübârek ayakları da taşa gömüldü. Şimdi bile hâlâ o kalede ellerinin, ayaklarının izleri görünüp durur. Kale Lâzoğlanlarından bir kâfir beğinindi. Ansızın o kalede, yedi başlı bir ejderhâ belirmişti. Onun korkusundan beyle halk, kaleyi bırakıp uzak bir kaleye gitmişlerdi. Saru Saltuk, doğruca o ejderhânın üstüne vardı, bir nâra attı. Ejderhâ nefes aldı, kuyruğunu kıınıldattı, bir kükredi. Saru Saltuk, eline ok, yay aldı, yedi başına birer ok attı. Ejderhâ cân acısından Saru Saltuk'a, belinden sarıldı, sıktı. Saru Saltuk, yanındaki kılıcı unutmuştu. Hızır'ı çağırdı. O sıralarda Hünkâr, Kızılca Halvet'te oturmuş, Hızır peygamberle sohbet ediyordu. Hacı Bektâş, Saru Saltuk, çağırınca, Hızır'ım dedi, Saru Saltuk'u ejderhâ bunalttı, kılıcını unuttu, tez imdâdına yetiş, kılıcını hatırlat. Hızır, hemen kalktı, Kalıgra'ya vardı, mızrağıyla ejderhâya vurdu, mızrak, ejderhâyı deldi, öte yanındaki kılıca dokundu. Ondan sonra Saru Saltuk'a: “Ey gerçek er dedi, yanındaki kılıcı çekip başını kessene” dedi. Saru Saltuk, hey Hızır'ım dedi, çağırdığım erenler hakkıyçun kılıcım hatırımdan çıkmış, yoksa sana zahmet edip çağırılmazdım. *Tahta kılıcı çekip ejderhânın birer birer yedi başını da kesti, Hızır'la vedâlaşıp yola düştü.* Hızır'ın izi, hâlâ meydandadır. Ulu Abdâl'la Kiçi Abdâl, kalenin kapısından dolanıp geldiler. Ejderhânın öldürdüğünü gördüler, Saru Saltuk'la buluşunca, gazâ mübârek olsun dediler. Sonra hep berâber kaleden çıkıp yola

²⁹ Abdalbaki Gölpınarlı, *Menâkıb-ı Hacı Bektâş-ı Velî “Velâyetnâme”* (İstanbul: İnkılap Kitabevi, 1958). xx

düştüler. Saru Saltuk, ejderhâ savaşında pek susadım dedi. Dört yana baktılar, su bulamadılar Saru Saltuk, eliyle dört beş yeri kazdı, kazdığı yerlerden, bir değirmeni döndürecek kadar arıduru bir su çıktı, akmaya başladı. Sonra bir çoban buldular, onunla, kalenin beyine, ejderhâ öldürüldü diye haber saldılar, kalenin beyi gelip ejderhânın öldüğünü gördü, Saru Saltuk'a cândan gönülden muhib oldu ve îmâna geldi.³⁰

Benzeri bir rivâyet Evliyâ Çelebi *Seyâhatnâme*'sinde geçer. Seyâhatnâme'de Hoca Ahmed Yesevî'nin (mânâ âleminde) Muhammed Saltûk-i Buhârî'yi Hacı Bektâş Velî'ye yardım etmesi için eline tahta kılıç vermesi bahsi şöyle geçer:

Hoca Ahmed Yesevî, Hacı Bektâş-ı Velî'ye yardım için Muhammed Buhârî'ye, Horasan erenlerinden 700 adam verip, “Var imdi Saltuk Muhammed'im Bektâş'ım, seni Rûm'a gönderiyorum. *Leh diyârında sapık inançlı olan Saru Saltuk'un sûretine girip o melûnu ve Dobruca'daki bir ejderi bu tahta kılıç ile öldürüp Makedonya, Dobruca ve yedi krallık yerde nâm u nişân sâhibi ol*” diye Muhammed Saltuk-ı Buhârî'yi Hacı Bektaş'a gönderdi. O da Saltuk Muhammed Buhârî'yi Rûm'a gönderip Dobruca kâfristânında 70 nefer âşıklarıyla seyâhat edip Keligra mağaralarında ejderi katledip 40.000 kâfir ve Dobruca kralı Pravadi Kalesi'nde îmâna geldiler.”³¹

Bektâşîlik'te tahta kılıç “bâtın kılıcı” veyâ kudret kılıcı olarak da geçer. Bektâşîlik tarikatının makâmlardan bir tânesi “meydân taşı” makâmıdır. Yeni tâlib/dervîş buraya gelince, rehber, ona şu tanımı yapar: “Buna ‘meydân taşı’ derler. Hazret-i Pîr Efendimiz'in meydân cellâdı diye nasb buyurdıkları, elinde kudret kılıcıyla duran Hacim Sultân'ın makâmıdır. Bu makâm; terbiyesiz, edepsiz, erkânsız olanları ve yalancılık ve yolsuzluk edenleri terbiye edip yola getirecek makâmıdır. Bu makâmda terbiye ederler.” Meydân taşının üstünde, şekerden yâhut baldan yapılmış, bir maşraba şerbet bulunurdu. Bu şerbet, meydândaki bütün makâmlar ziyâret edildikten sonra, rehber tarafından yeni tâlibe merâsimle içirilirdi.³²

Tasavvuf târîhi ve düşüncesi araştırmacılarından Ethem Cebecioğlu Türkçe'deki “Atılan ok geri gelmez” deyimini tasavvufî bir mânâ ile ele alır ve bu deyim hakkında şunları söyler: “Bir Allah dostu bed-duâ etti mi o bir ok gibi hedefini bulur. Artık onu durdurmak

³⁰ Abdalbaki Gölpınarlı, *Menâkıb-ı Hacı Bektâş-ı Velî “Vilâyetnâme”*, 46-47.

³¹ Evliyâ Çelebi, *Seyâhatnâme*, trc. Seyit Ali Kahraman-Yücel Dağlı, 5. Bs (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2008), 1 (2): 657.

³² Ethem Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, 5. Bs (İstanbul: Ağaç Yayınları, 2009), 435.

mümkün değildir. Bu oka, yânî mânevi darbeye ‘bâtın oku, bâtin kılıcı’ da denir.”³³ Cebecioğlu, “bâtın kılıcı, bâtin oku” ıstılâhları hakkında da: “Mânevî olarak ‘edebe getirilme işi’ne ve ‘evliyâ sillesi’ne bu ad verilir. Zulmeden biri, umulmadık, beklenmedik bir derde mârûz kalınca, ansızın gelen bu gibi acı olaylar, ‘erenlerin bâtin kılıcına uğradı’, ‘bâtın okuna geldi’ gibi deyimlerle açıklanır. Yânî bu deyim, umulmadık anda, tahmîn edilmeyen yerden gelen musîbetler için kullanılır” şeklinde beyânlarda bulunur.³⁴

Tasavvuf çevrelerinde “erenlerin bâtin kılıcına uğradı” değımine iyi bir örneklilik teşkil eden bir menkabe zikredilir. Mâlûm olduğı üzere Kalenderiyye’nin Cevlakıyye kolunda ve bir kısım Melâmî, Şemsî, Bektaşî gibi tasavvufî zümrelerde uygulanan saç, kaş, sakal ve bıyığı ustura ile kazıma geleneğini ifâde etmek için “çâr-darb/dört vuruş” şeklinde tasavvufî bir terim bulunmaktadır. Dervîşe seyr ü sülûk esnâsında nefisle mücâdelede belli bir mertebeye geldiğinde dört kere cascavlak tıraş olması emredilir. Menkabe şöyledir:

Vaktiyle bir dervîş “çâr darb” tıraş olmak emrini alınca soluğı berberde alır. -Vur usturayı berber efendi, der. Berber dervîşin saçlarını kazımaya başlar. Dervîş aynada kendini tâkîb etmektedir. Başının sağ kısmı tamâmen kazınmıştır. Berber tâm diğere tarafa usturayı vuracakken, yağız, bıçkın bir kabadayı içeri girer. Doğruca dervîşin yanına gider, başının kazınmış kısmına okkalı bir tokat atarak: -Kalk bakalım kabak, kalk da tıraşımızı olalım, der. Dervîşlik bu ya, sövene dilsiz, vurana elsiz olmak gerekmiş. Dervîş tasavvufî usûl ve âdâba riâyet eder, ses çıkarmaz, usulca kalkar yerinden. Berber bu duruma karşı mahcûb olur fakat ses çıkarmaz. Kabadayı koltuğı oturur, berber tıraşa başlar. Fakat küstâh kabadayı tıraş olurken bile sürekli aşağılar dervîşi, alay eder. Nihâyet tıraş biter, kabadayı berber dükkânından çıkar. Henüz bir kaç metre gitmiştir ki, gemden boşanmış bir at arabası yokuştan aşağı hızla üzerine gelir. Kabadayı şaşkınlıkla yol ortasında kalakalır. Derken, iki atın ortasına denge için yerleştirilmiş uzun sivri demir kafatasına dalıverir. Kabadayı oracığı yığılır, kalır. Ölmüştür. Görenler vâveylâlar koparır. Berber ise şaşkın, bir manzaraya, bir dervîşe bakar, gayr- ihtiyarî sorar: - Biraz ağır olmadı mı dervîş efendi? Dervîş mahzun, düşünceli cevâb verir: - Vallahi gücenmedim ona. Hakkımı da helâl etmiştim. Gel gör ki bu kabağın bir de sâhibi var. O gücenmiş olmalı!

Bahse şayândır ki, Hâce Ahmed-i Yesevî’nin (v. 562/1166) *Dîvân-ı Hikmet*’inde tahta kılıç ifâdesi kullanılmamışsa da bu mânâyı ihtivâ eden “tîğ-i bâtin/bâtın kılıcı”, “Hû kılıcı” ve

³³ Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, 67.

³⁴ Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, 465.

“Hak kılıcı” gibi tâbîrler kullanılmıştır. Bu tâbîrlerin üçü de nefis düşmanına karşı cihâd-ı ekber zamanında kullanılan mânevî kılıçlar mesâbesindedir. Mâmâfih “tığ-i bâtın”ın nefsi deşmesi hakkında şu beyitleri dillendirir:

Sünnetlerini sıkı tutup ümmet oldum,
Yer altına yalnız girip nûra doldum,
Hakk’a tapanlar makâmına mahrem oldum,
Bâtın kılıcı ile nefsi deştim ben işte.³⁵

Tahta kılıç aynı zamanda terbiye ve irşâd konusunda mânevî kuvvet ve kudreti sembolize eder. Bu kılıç yeri geldiğinde zâhirde de insânı etkiler, hatta cânını bile alabilir. Bu durum, bâzen bir rüyâ, bâzen de hiç hesaplanmadık bir darbe şeklinde tezâhür edebilir. Ahmed-i Yesevî, te’sîrleri bakımından dervişlerin kelâmını “Hakk’ın kılıcı” olarak görür ve onların mânevî tasarruflarının güçlülüğünden bahseder. Zâhirî kılıç güç, şevket, kuvvet ve kudret sembolü iken bâtınî kılıç da mânâ âlemlerinin hükümrânıdır. Şöyle der Yesevî:

Öyle derviş Hakk’tan özge kılmaz kelâm,
Hızır ve İlyâs, gavslar gavsı ona köle,
Zâhirleri kimi görse kılınca selâm,
Bâtınları “Hakk kılıcı”nı salları imiş.³⁶

Hâce Yesevî altmış üç yaşından sonra nefsin kılıcı olan bedenini Hz. Peygamber’in (s.a.v) hatırına yer altına koyar ve orada yaşamaya başlar. Yesevî bu mertebeye varmayı “Hû kılıcı” ile gerçekleştirdiğini belirtir. Şöyle der:

Altmış üçte çağrı geldi; “Kul yere gir!,
Hem cânınım, cânânınım, cânını ver,
Hû kılıcını ele alıp nefsini kır”
Bir ve Var’ım, Cemâlini görür müyüm?³⁷

³⁵ Hâce Ahmed-i Yesevî, *Dîvân-ı Hikmet*, ed. Mustafa Tatçı-Hayati Bice (Ankara: Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi İnceleme-Araştırma Dizisi; Yayın No: 29, 2016), 47.

³⁶ Hâce Ahmed-i Yesevî, *Dîvân-ı Hikmet*, 415.

4. Yirminci Yüzyılda Dergâhlarda Kılıç Kullanımı

İslâm âleminin inkırâz yılları olan 1900'ler ve sonraki asırda tasavvuf düşüncesine ve bu düşüncesinin müessesesi olan tarikatlara yönelik yıkıcı faaliyetler ortaya çıkmıştır. Bu yüz yılda işgalci güçlerin hedef tahtasına koyduğu pek çok sûfi şahsiyet ve hareket büyük baskılara mârûz kalmıştır. Ayrıca bu dönemde tasavvuf ve tarikatlere yönelik eleştiriler iyice artmış ve Anadolu başta olmak üzere bunlara karşı yasaklayıcı önlemlere başvurulmuştur. Fakat bâzı tarikatlar yasaklanmış olmalarına rağmen yer yer gizli hücrelerle, yer yer de farklı metotlarla tasavvufi çalışmalarını sürdürmüşler. Bu dönemin en büyük fitnelerinden bir tanesi de Müslümân milletleri birbirine kırdırmaktır. Dehşet-engîz hâdiseler yaşanmasına rağmen bâzı tarikat erbâbı bu yüzyılda kardeş kavgasının önüne geçmeye gayret göstermiştir.

Yirminci Asrın önemli sûfi sîmalarından olan Şeyh Muhammed Saîd Seydâ (v. 1967) bu inkırâz asrını yaşamış, cumhuriyetin ilk yıllarında Irak ve Suriye'ye göç etmek zorunda kalmış fakat birkaç sene sonra tekrâr Cizre'ye geri dönmeyi kabûl etmiştir. Tarikatlara yönelik yasaklamaların başladığı dönemde vasat yolu tercih etmiş, halkın hayât-memât savaşında memâttan ziyâde hayâtı tercih etmiştir. Bu dönemde İslâm ulemâsı arasında cumhuriyetin ilk kurucu isimleri hakkında farklı ictihâdlar bulunmakla birlikte Şeyh Seydâ gibi bâzı sûfi şahsiyetler "halkın selâmeti" prensibini benimsemiştir. Şeyh Seydâ tarafların Müslümân olmasından dolayı sulh yolunu tercih etmiş ve fitne ile ilgili hadîs-i şerîf'i tahta kılıca yazdırarak görüşünü ve anlayışını ortaya koymuştur. Aynı zamanda Nakşebendî şeyhi olan Şeyh Seydâ bu dönemde nefis terbiyesine çok önem vermiş ve zikr ü evrâdı arttırmayı hedef edinmiştir. Nitekim Şeyh Seydâ müntesiblerine inâbe verirken "Fir'avnî nefsime hâkim olup hiç kimseye zarar vermeyeceğime söz veriyorum" dedirterek söz alırdı.

Şeyh Seydâ'nın mahdûmu Muhammed Bâkî Seydâ 2021 yılında babasının isrine imtisâlen makalenin yazarına teberrük ve teyemmün bâbından bir tahta kılıç hediye etmiştir. Ekteki resim ve görüntülerde Şeyh Seydâ'nın yaptırdığı tahta kılıçları görebilirsiniz.

Sonuç

Tasavvuf târihinde kullanılan sembolik edevâttan biri olan tahta kılıç sembolizmi sahîh olan bir hadîs-i şerîf ile başlamıştır. Muhammed b. Mesleme isimli sahâbe İslâm târihinde "büyük fitne dönemi" olarak isimlendirilen Cemel ve Sıffin savaşlarında sahâbenin birbirine girdiğini görünce uzleti tercih etmiştir. Muhamed b. Mesleme, kardeşler arası

³⁷ Hâce Ahmed-i Yesevî, *Dîvân-ı Hikmet*, 63.

savaşın kıvılcımları kendisine doğru gelince tahta kılıç ile ilgili hadîs-i şerîf'e imtisâl etmiş ve özü itibâriyle sembolik ifâde barındıran bu hadîs-i şerîfi şekle büründürmüş ve gerçekten de tahtadan bir kılıç yapmıştır. Ve bu kılıçla insânları fitneden uzak tutmaya çalışmıştır.

Tahta kılıcın yaygın kullanımı tarîkatler asrı olarak bilinen 1200'lü yıllardır. Abbâsîler-Eyyûbiler döneminde Müslümânlar Bağdât, Şâm, Mısır coğrafyasında Haçlılar ve Moğollar'a karşı mâddî kılıç kullanılmışlarken, yanlışlarına karşı mânevî bir silâh olarak tahta kılıcı kullanılmışlar. Nitekim Eyyûbî Meliklerin Yûsuf Selâhaddîn rehberliğindeki kalabalık bir gurubun tahta kılıç kullandıklarını Memlûklü dönemine kaleme alınan bir eserden öğreniyoruz. Memlûklüler döneminde kaleme alın bu eserde Müslümânlar Moğollara karşı galebe çalmış olarak gösterilmiştir. Bunun nedeni savaşların neticesinde Moğolların çok geçmeden Müslümân olmaları ve İslâm'ın hizmetine geçmeleridir.

Tahta kılıcın Anadolu'daki yansımaları Hâcî Bektâş-ı Velî ve halifeleri ile gerçekleşmiştir. Anadolu'nun İslâmlaşması sürecinde bu hedefe karşı çıkan güçlerle gerçekleşen mücadelede tahta kılıç Hakk'ın bâtinî kılıcı olarak "mânevî bir silâh" şeklinde kullanılmış ve rakîp bu kılıçla mağlûb edilmiştir. Zâhirî savaşta "mâdenî kılıç", mânevî savaşta "tahta kılıç" rûhuna uygun olarak isti'mâl edilmiştir.

20. Asır'da Cizre'de bir tarîkatin zikir ritüellerinde tahta kılıcın kullanıldığını müşâhede ediyoruz. Bu kullanımın aslına baktığımızda nefse karşı yapılacak olan savaşın bir sembolü olarak bu tür bir kılıç kullanılmıştır.

Yukarıda saydığımız örnekleri küllî bir nazarla okumaya çalıştığımızda kılıc'ın güç ve kudretin sembolü olduğunu ve hakîkî güç ve kuvvetin Hakk'a âit olduğunu, bu güç ve kuvvetin bâzen Hak adına bâzı kullar tarafından kullanıldığını söyleyebiliriz. Dünyanın nizâm ve intizâmı için zâhirî esbâb ve zâhirî kuvvetlerin bulunduğu fakat bunların perde arkasında bâtinî sebebler ve manevî güçlerin varlığı Müslümânların genel kabûlüdür. Zâhirî varlıklar ve hâdiseler sebep-sonuç ilişkisi içerisinde insânlar tarafından kısmen okunabilirken bâtinî olanlarının herkes tarafından okunamayan ve hesaplanamayan tarafları bulunmaktadır. Hesâb edilemeyen kısımların işleyişine şerîat-i ilâhî denilir ve bu işleyişin hakîkatini bilmek mümkün değildir, illâ Allahüme Cenâb-ı Hak bildire. Mâmâfih bâzen olur ki bir kutbun veyâ velînin bir işâreti kelebek etkisi yaparak âlemin nizâmını farklı mecrâlara doğru götürebilir.

İnsanlar arasında Allah'ın kılıcı vazifesini yerine getiren kişiler bulunmaktadır. Bunlar zâhir ve bâhir olabildikleri gibi bâzen bâtin ve hafî de olabilirler. Allah'ın yeryüzündeki üstün

halîfeleri bu konuda tasarruf yetkisine sâhibtirler. Kılıç tutan el, onların eli gibi gözüксе de aslında bunu elinde tutan el Allah'ın elidir. Hak ve Adâlet üzere olan kılıç Allah'a nisbet edilirken zülüm ve cevr üzere kullanılanı ise edeben Allah'a nisbet edilmez, mahlûkâta nisbet edilir. Çünkü Allah hiç kimseye zulmetmez, kişiler kendilerine zulmederler.

Ekler:

1. Şeyh Seydâ'nın yaptırdığı tahta kılıcın birinci yüzü.

إذا كانت الفتنة بين المسلمين فأتخذ سيفاً من خشبٍ

Fitne Müslümânların arasında olunca tahtadan bir kılıç edin! (Tirmizî, Ebvâbü'l-fiten: 2203)

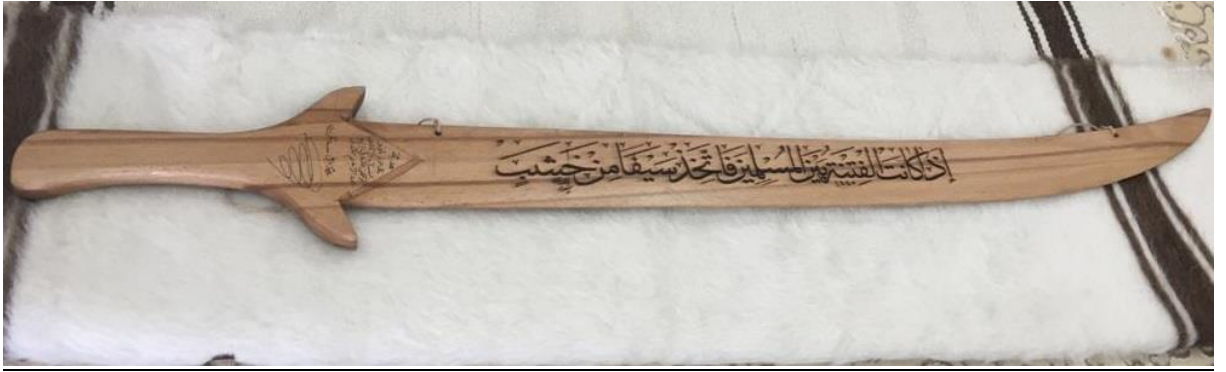
2. Şeyh Seydâ'nın yaptırdığı tahta kılıç. İkinci yüzü.

إذا رأيت الناس قد مَرَجَتْ عهودُهُم، وَخَفَّتْ أماناتُهُم، وَكانوا هَكَذا وَشَبَّكَ بَيْنَ أُناملِهِ فَالزُّمُ بَيْتَكَ، وَأُمْلِكُ عَلَيْكَ لِسَانَكَ، وَخُذْ ما تَعْرِفُ، وَدَعْ ما تُنْكِرُ، وَعَلَيْكَ بِخَاصَّةِ أَمْرِ نَفْسِكَ، وَدَعْ عَنكَ أَمْرَ العَامةِ

“İnsanları; ahitleri karışmış, emânetleri azalmış ve şöyle olmuş bir halde -parmaklarını birbirine geçirdi- gördüğünüz zaman, evine kapan, dilini tut, mârûf bildiğini al, münker gördüğünü bırak. Kendine ait işe sarıl, umûma ait işi terk et” (*Ebû Dâvûd, Emir ve Nehiy, 4343*)

3. Şeyh Seydâ'nın mahdûmu Hattât Muhammed Bâkî Seydâ'nın hazırlamış olduğu ve makâle yazarına hediye ettiği tahta kılıç.

Görüntüler: Şeyh Seydâ Dergâhı'nda 1984 yılında ehl-i hâlin zikri esnâsında tahta kılıç kullanımı görüntüleri: <https://www.youtube.com/watch?v=w01gA2FnSNU>

Kaynakça:

- Alkış, Abdurrahim. “13. Yüzyılda Konya'nın Bir İlim Merkezine Dönüşmesinde İranlı Âriflerin Rolü”. *e-Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi* 12/3 (2020): 786-818.
- Anonim. *Sîretü ez-Zâhir Baybars*. Ed. Hayrî Abdülcevvâd. 2. Bs. Kâhire: Matbaatü Mustafâ es-Seb', 1923.
- Cebecioğlu, Ethem. *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*. 5. Bs. İstanbul: Ağaç Yayınları, 2009.
- Dûrî. Abdulazîz “Bağdat”. *DİA*. 4: 441-442. İstanbul, 1991.
- Evliyâ Çelebî. *Seyâhannâme*. Trc. Seyit Ali Kahraman-Yücel Dağlı. 5. Bs. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2008.
- Gölpınarlı, Abdulkâki. *Menâkıb-ı Hâcî Bektâş-ı Velî “Vilâyetnâme”*. İstanbul: İnkılap Kitabevi, 1958.

- Guénon, René. “Seyfu’l-İslam ‘İslâmın Kılıcı’”. *Kubbealtı Akademi Mecmuası*. Trc. Mustafa Tahralı. 1 (1980): 59.
- Hâce Ahmed-i Yesevî. *Dîvân-ı Hikmet*. Ed. Mustafa Tatçı-Hayati Bice. Ankara: Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi İnceleme-Araştırma Dizisi; Yayın No: 29, 2016.
- Hemedânî, Ebû'l-Hayr Reşîdüddîn Fazlullah-i Hemedânî. *Câmiü't-tevârih*. Ed. Muhammed Revşen-Mustafâ Mûsevî. Tahrân: Neşr-i Elburz, 1373.
- İbnü'l-Arabî, Muhyiddîn Muhammed b. Alî İbnü'l-Arabî. *el-Fütühâtü'l-mekkîyye fî mârifeti'l-esrâri'l-mâlikîyye ve'l-mülkiyye*. Ed. Mahmûd Matarcî. Beyrût: Dârü'l-Fikr, 1994.
- İbnü'l-Esîr, İzzüddin Ebû'l-Hasan Ali b. Muhammed İbnü'l-Esîr. *el-Kâmil fî't-târih*. Ed. Muhammed Yûsuf Dakkâk. 4. Bs. Beyrût: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2003.
- Kömbe, İlker. “Dünya Düzeninin Temelleri: Adâlet Dairesi Literatürüne Giriş”. *Dîvân Disiplinlerarası Çalışmalar Dergisi* 18/35 (2013): 139-198.
- Özaydın, Abdulkerim. “İbnü'l-Alkamî”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 20: 483-484. İstanbul: TDV Yayınları, 1999.
- Sa'd b. Muhammed Hüzeyfe el-Ğamdî. “Meyyâfârîkîn'de Kahramânlık ve Fedâkârlık”. *Tarih Araştırmaları Dergisi*. Trc. Mehdi İlhan 29/47 (2010): 227-242.
- Şahyar, Ataullah. “Muhammed b. Mesleme”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV Yayınları, 2005.
- Taberânî, Ebû'l-Kâsım Süleymân b. Ahmed et-Taberânî. *el-Mu'cemü'l-kebîr*. Ed. Ebû Muhammed el-Esyûtî. Beyrût, 2011.
- Zehebî, Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân ez-Zehebî. *Târîhu'l-İslâm ve vefeyâtü'l-meşâhiri ve'l-e'lâm*. Ed. Ömer Abdüsselâm et-Tedmürî. 1999.